

TW75!

TW

75!

* Förläggaren som inspiratör

TILL

TORGNY WADENSJÖ

FRÅN NÅGRA FÖRFATTARE

Med denna skrift vill några av Torgny Wadensjös
författare uppvakta i samband med 75-årsdagen 2023
med några ord om Torgny som förläggare och inspiratör.
Skriften har framställts som en tryckt hyllningsadress
men finns också tillgänglig som en pdf som
fritt får spridas med angivande av källan.
Grafisk form: Patrik Sundström.

INNEHÅLL

Förläggaren som inspiratör 9

OLLE BLOHM & JAN GUNNARSSON II

BO ERIKSSON 14

INGER ENKVIST 17

LOTTA GRÖNING 19

THORVALDUR GYLFASON 21

BO HAMMARLUND 23

ANDERS JOHNSON 27

FRANCIS JONBÄCK 29

LENA JONSON 31

LARS JONUNG 34

HANS ALBIN LARSSON 37

FREDRIK CHARPENTIER LJUNGQVIST 39

KURT LUNDGREN 42

INGVAR MATTSON 45

LEOS MÜLLER 48

INGEMAR OTTOSSON 50

OLOF PETERSSON 52

HANS INGVAR ROTH 55

BO ROTHSTEIN 59

DANIEL SANDIN 63

JOHAN SCHÜCK 67

HANS SJÖGREN 71

ANNIKA STRÖM MELIN 75

INGVAR SVANBERG 78

MATTIAS TYDÉN 82

GUNNAR ÅSELIUS 86

FÖRLÄGGAREN SOM INSPIRATÖR

ELDEN OCH HJULET brukar visserligen också nämnas men annars är det alfabetet, papperet och tryckpressen som toppar listorna över de viktigaste uppfinningarna i mänsklighetens historia.

Den som kopplar samman författarnas ord, formgivarens utformning av papperet och tryckarens alster är förläggaren.

Nej, ordet förläggare kommer inte från förlägen, någon som visar blyghet och förvirring. Inte heller från förlegad, något som övergivits av modernt tänkande.

Den etymologiska exkursionen leder i stället till knallebygdens Horred, i gränstrakterna mellan Västergötland och Halland. Här fanns centrum för förläggarsystemet. Förläggare var handelsmän som distribuerade garn till väverskor som i sina hem vävde tyger som levererades tillbaka till förläggaren.

En förläggare förlägger produktionen på andra. Ibland kan man undra om inte en förläggare egentligen helst, innerst inne, själv skulle vilja skriva boken. Men en god förläggare har förtroende för sina medmänniskor och inriktar sig på att stödja och samordna andras kreativa förmåga.

En god förläggare är därför en inspiratör. Att inspirera är, enligt ordboken, att frambringa starka inre drivkrafter hos någon, till ny eller ökad verksamhet, speciellt skapande verksamhet.

En förläggare kunna beskriva sin gärning med en känd devis: att verka men inte synas verka. Den som börjar bläddra i en bok ser genast vem som är författare, snart också vem som har formgivit och vem som tryckt boken, i förekommande fall även vem som varit över-sättare. Och även om förlaget anges redan på omslaget så är personen förläggaren anonym. Ändå vet alla som blickat in bakom kulisserna vem det är som har hållit i trådarna.

Torgny Wadensjö har varit verksam inom bokbranschen sedan

mitten av 1970-talet. Mellan 1985 och 2011 var han chef för SNS Förlag. Numera driver han, tillsammans med Jolanta Wadensjö, Dialogos Förlag.

Torgny Wadensjö har gett ut flera hundra titlar. Det exakta antalet kan kvitta. Även om man nu i skrivande stund skulle kunna ange ett exakt tal så skulle denna siffra i läsande stund ha ökat med ett antal som är ett mått på en alltså pågående förläggarkreativitet.

Torgny Wadensjös bokutgivning ligger främst inom det samhällsvetenskapliga området. Författarna kommer ofta från ekonomisk historia, företagsekonomi, historia, nationalekonomi och statsvetenskap men också från ämnen som psykologi, organisationsforskning och religionshistoria. Begreppet samhälle ska här förstås i sin vidaste mening. Ett gott samhälle vårdar också sin matkultur och har respekt för naturen, exempelvis fåglar i staden.

Om man någon gång ville, och kunde, mäta betydelsen av en bokutgivning som denna så borde man undersöka åtminstone två saker.

Den ena är hur förståelsen av samhället påverkas. Det brukar sägas att den demokratiska processen förutsätter en upplyst förståelse bland medborgare och beslutsfattare. Om människor genom att läsa goda böcker får ökad förståelse för hur samhället fungerar, då bidrar en förläggare till att förbättra det offentliga samtalet och därmed demokratin.

Den andra är hur det svenska språket påverkas. Ibland kan man oro sig för sakprosans framtid. Vissa branscher är svårt angliciserade. Sociala medier är snabba och effektiva men ger inte alltid tid och plats för språklig kvalitet. Läsandet av god litteratur blir eftersatt. Det kommer då an på fackboken att ta ansvar för sakprosans, och därmed en väsentlig del av det svenska språket.

Med denna skrift vill några författare berätta om sina intryck av Torgnys verksamhet som förläggare.

OLOF PETERSSON

OLLE BLOHM & JAN GUNNARSSON

VÅRT MÖTE MED Torgny var ganska okomplicerat. Det är ofta det. Om det första du möter är ett varmt leende och ett genuint intresse, är det svårt att inte ryckas med. Öppen och vänlig har han lotsat oss fram genom åren utan att någonsin tumma på kvalitet när det gäller innehåll eller bokproduktion.

Vi är en författarduo där jag är pennan och Janne Gunnarsson scenen. För drygt tjugo år sedan tog Janne kontakt med mig och sa att han hade en fantastisk bokidé. Efter några år som hotellchef i Åre och Stockholm hade han fortsatt inom Sveriges Rese- och Turistråd och var under en tid deras representant i USA med kontor på Manhattan. När familjen ville flytta hem återvände han till kollegerna på Kungsgatan och tempot blev ett annat. För att stilla sin rastlöshet började han tänka på idéer som följt honom genom livet. Det här var några år efter att SAS-Carlzon öppnat våra ögon för begreppet service. Men det Janne grunnat på var att service ofta är flyktigt. Att ta emot kunder på ett vänligt sätt och göra dem nöjda är en sak. En annan är att de väljer att komma tillbaka och börjar tänka i termer av »min affär«, »min frisör«, »mitt kafé«. För att det ska uppstå räcker det inte med att kunderna är nöjda, minst lika viktiga är medarbetarna. Något han tänkte mycket på i USA där en missnöjd kund ofta avfärdades med raden: »You have to talk to the manager«.

Full av iver ringde Janne till mig. Han ville skriva en bok om värdskap. Om konsten att få människor att känna sig välkomna. Han ville kalla alla kunder för gäster, oavsett bransch, och lyfta fram ledare som bjuder på mörk choklad i stället för pekar med hela handen. Jag förstod direkt vad han menade och fattade pennan.

I drygt ett år träffades vi i olika hotelllobbys och mejslade fram vårt manus. När vi var nöjda hade Janne redan fått kontakt med ett förlag. Kontoret låg borta på Kammakargatan och förläggaren var eld och lågor över det vi skickat in. Vi bjöds på kaffe och småkakor och lyssnade till när han la ut texten om hur vår bok skulle ta över världen. Han hade skissat på föreläsningsturnéer, workshops och evenemang. Boken var bara en början. En dörröppnare. Och han ville mer än gärna att vi skulle ingå i hans stall av välkända författare och nickade mot en blivande kollega, ett stort svartvitt porträtt av Lars-Inge Svar-tenbrandt.

Janne och jag tackade för kaffet och bad att få tänka någon dag. På väg därifrån läste vi igenom avtalet. Där föreslogs att Sveriges Turistråd skulle köpa en första upplaga på ett antal tusen exemplar för ett rejält F-pris och att royaltyn skulle »kopplas på« vid andra upplagan. Tack vare detta avtalsförslag vågade vi vända oss till Dialogos. Jag skriver vågade eftersom Torgny inte bara är förläggare, han är också min svärfar. När vi nu fått napp hos ett förlag, napp och napp tänker ni kanske, men hursomhelst, när vi visste att manuset var läsbart och att en förläggare gått i spinn, då var det inte mer än rätt att även Dialogos skulle få »chansen«. Vi gav manuset till Torgny och berättade i korta drag vad vi blivit erbjudna. Han skrattade gott, läste och tyckte om våra tankar om värdskap. Och ganska snart insåg både Janne och jag att vi träffat på en riktig förläggare.

Efter avtalsskrivning lämnades manuset till redaktören Gunilla som bodde med sin kanin nere i Mellbystrand. Hon läste och kommenterade och skickade tillbaka ett manus nedsölat av en rödpenna. Torgny förklarade lugnt att så här ser det ut när redaktörer läst igenom. Det ser värre ut än det är, log han, och jag minns att jag moloket gick hem och tog mig an hennes förslag. Men efter några timmar insåg jag att hon faktiskt gillade våra tankar, gillade ämnet, och bara hjälpte oss att uttrycka det vi ville. Hon lyfte fram, strök och kom med förslag som oftast var på pricken.

Det goda värdskapet kom ut 2002 och efter det har Janne klivit upp på scenen tusentals gånger och pratat om värdskap. Efter vår debut har vi publicerat ytterligare fyra titlar i ämnet, men än idag är det vår första bok, nu tryckt i en sjunde upplaga, som fortsätter att möta läsare.

Som sagt, jag har inte bara glädjen av att ha Torgny som förläggare. Många är de fotbollsmatcher vi sett och analyserat, middagar och glas vi tagit tillsammans. Han har följt mitt skönlitterära skrivande genom åren och alltid haft ett vänligt ord på lager. För några år sedan träffades vi över en öl på puben Churchill Arms på Tulegatan. Han visste att jag behövde uppmuntran efter att återigen fått ett romanmanus refuserat av de stora förlagen. Vi slog oss ner. Torgny berättade att han läst den senaste versionen och att han gillade det. Och samtidigt som han sa att skönlitteratur är mycket vanskligt föreslog han plötsligt att boken skulle komma ut på Dialogos. Sannolikt får vi tillskriva detta spontana utfall svärsonskontot. Han såg vad det betydde för mig och kunde inte motstå frestelsen att göra mig glad. Min bok *Viaduktmannen* kom ut året därpå och med den blev jag sålunda en av de få skönlitterära författarna på Dialogos.

Stora förläggare har sina författares förtroende. Ett förtroende de förtjänat genom att vara uppmuntrande och professionella. För trots allt är det inte bara författarens namn som syns på pärmen. Minst lika viktigt är vem som släppt fram just den här rösten, hur formen ser ut och om språket lyfter. I Dialogos fall uppnås detta av en stab skickliga formgivare, redaktörer, samt en helt oersättlig Jolanta. Bortsett då från den man som tycks älska sitt jobb så till den grad att han inte kan sluta möta oss alla med sitt stora varma leende.

Grattis Torgny!

BO ERIKSSON

» **U** NG OCH LOVANDE.« Så brukar Torgny beskriva mig när vi träffas och han skiner upp i ett stort leende, trots att det gått nästan 25 år sedan vi första gången sågs och jag numera är över ett halvt sekel gammal. Men så har det också blivit flera böcker och spännande samarbeten med Torgny genom åren. Min första bok med honom var när han arbetade på SNS och gav mig ett märkligt uppdrag. Jag skulle skriva en bok som en tänkt läsare skulle hinna läsa klart på sträckan Stockholm–Malmö med X 2000. Med tanke på ämnets karaktär, Sverige i krig 1400–1800, hoppades jag att vi åtminstone pratade om en tur och retur resa, men nej, helst skulle den till och med vara slutläst vid Lunds centralstation förklarade han. Det blev en bok till slut. Med både en mörk start genom storstadens tunnlar och en längre seg paus i mitten ungefär på sträckan mellan Nässjö och Alvesta, där det alltid krånglar, samt en efterlängtd inbromsning i Malmö.

En annan bok som Torgny tog hand om var min avhandling i historia, *Statstjänare och jordägare: adelsideologi i Per Brahe den äldres »Oeconomia«*. Vid det laget var hans förlag Dialogos relativt nystartat och ekonomin säkerligen osäker men Torgny var intresserad av äldre historia, i synnerhet medeltid, och vågade satsa på akademisk litteratur. Att skriva en avhandling är dessutom ett slitgöra, det är som att simma i kall mannagrynsröra, i synnerhet i slutet av arbetet då både handledare, kollegor och delvis den egna familjen gett upp hoppet om att det någonsin blir en bok. Som en räddare i nöden klev Torgny in. Han gjorde upp ett produktionschema med både deadline för manusinlämning, datum för första och andra korr samt utgivningsdag lagom till disputationen. Med uppmuntrande ord och sin profes-

sionalitet såg han till att lotsa en trött doktorand sista biten in i hamn.

Han gjorde även mer än så. Han förnyade faktiskt hela avhandlingsgenren på kuppen – åtminstone i hur det såg ut på historiska institutionen vid Stockholms universitet – genom att insistera på att det skulle vara en författarbild på bakre fliken. Jag kan avslöja att det talades mer om den på institutionen än om mina forskningsresultat.

En annan synnerligen initiativrik idé med avhandlingen som Torgny stod för var omslagsbilden. Han satte förvisso en formgivare på att göra själva jobbet men det var han som kläckte idén. Under ett av våra möten frågade en finurligt leende Torgny vad jag tyckte om provet som han skickat. Bilden föreställde en rödfärgad vapensköld med kejsrerlig tysk krona och flankerade lejon och hjälmbuskar på sidorna, möjligen anades också två örningar. Jag svarade ärligt att det var en av de mest pampiga svenska ättesköldar jag någonsin sett, även om bara konturerna av den syntes. Jag frågade vilken ätt den tillhörde och var han hittat den: på Riddarhuset eller kanske i någon gammal skrift på Riksarkivet? Nej, den fanns i form av en rostig låsskylt på en ytterdörr i Prag.

Så Torgny är något av en trollkarl när det kommer till att göra magi med bilder och skapa fina böcker. Vilket också visade sig ännu tydligare i nästa bokprojekt som blev *Bestiarium: en medeltida djurbok*. Boken tar sin utgångspunkt i medeltida praktverk om djur och växter som allmänt kallas bestiariet. Dessa skiljer sig från nutida zoologiska arbeten i det att de inte beskriver djuren och växterna utifrån deras verkliga aspekter utan de tolkas allegoriskt och utifrån kristna lärosatser. Gud skapade djuren för människans skull, står det i bestiarierna, och böckerna förmedlar vad de lär människan. I början arbetade vi med idén att låta en fantasytecknare stå för bilderna, men efter tag undrade Torgny om det ändå inte vore bättre att använda de fina medeltida bilderna i stället. Det hade han förstås helt rätt i. *Bestiarium* blev en oerhört vacker bok tack vare Torgnys stora kunskap om formgivning, om hur bilder kan stå i dialog med texten och om betydelsen av god papperskvalitet och mycket annat som bidrar till att göra böcker till rena konsthantverk.

En annan form av samarbete jag haft med Torgny genom åren och som verkat som en vitamininjektion på mig var vårt uppdrag i styrel-

sen för De Svenska Historiedagarna. Med samma sprudlande entusiasm, humor och klokhet som Torgny visade i sitt arbete som förläggare tog han sig an jobbet att tillsammans med mig, Lena Milton på SBL (Riksarkivet) och Annika Törnqvist på den historiska bokklubben Clio ansvara för planeringen av den årliga historiekonferensen. Det låg på vårt ansvar att kontakta föredragshållare och seminariedeltagare. Torgny bidrog inte enbart med sitt breda kontaktnät utan såg även alltid till att göra våra on-site inspections till trevliga historiska utflykter med mycket skratt och god mat.

När jag tänker på Torgny och våra samarbeten så återkommer jag ofta till just hans humor. Jag tror att många instämmer med mig när jag säger att det alltid är roligt att arbeta tillsammans med Torgny. Skrattet ligger alltid och bubblar. Det betyder inte att han skulle vara en person som inte tar vare sig livet eller sina uppdrag på största allvar, det gör han, vad jag menar är att han använder humor som ett sätt att interagera i världen. Det skapar trivsel och skrivlust hos en författare och gör arbetet med att planera stora historiekonferenser så mycket lättare och inte minst roligare. Det är blott en av alla hans fina egenskaper som förläggare och människa. Han kanske inte längre är så ung – även om han ser ungdomlig ut – men ännu lovar framtiden mycket mer från honom.

INGER ENKVIST

TORGNY OCH JAG lärde känna varandra när han var förlagschef på Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, SNS, i slutet av 1990-talet. Vi har alltså känt varandra i mer än tjugo år. Jag hade skrivit en bok som var kritisk mot hur den svenska skolan hade utvecklats, *Feltänkt: en kritisk granskning av idébakgrunden till svensk utbildningspolitik* (2000), och letade efter en förläggare. Från det första förlag som jag kontaktade fick jag svaret att de inte kunde se vilka som skulle vilja läsa om det ämne jag skrev om. Då besökte jag SNS och visade Torgny mitt manus. Han ansåg liksom jag att utbildning är central i samhället, bedömde att ämnet var viktigt och förstod också att det var ett ämne för SNS, därför att ekonomi, samhälle och utbildning hänger ihop.

När boken var klar, visade det sig att SNS hade en ung och energisk person som skötte programverksamheten vid de medlemsgrupper SNS hade, Anna-Maria Nilsson (med smeknamn och efternamnsbyte även bekant som Mia Chennell). Hon ansåg också att utbildning var viktigt och ordnade »turnéer« inom och utom landet för att presentera boken. Hon hittade personer som kunde komma och diskutera boken, och hon kontaktade journalister. På så sätt nådde boken sina läsare och kom ut i flera upplagor varav en var en pocketupplaga. Jag är Torgny och Anna-Maria mycken tack skyldig.

Mitt nästa kontakt med Torgny och SNS gällde *Uppfostran och utbildning* (2007). SNS hade då flyttat till centrum och fått moderna lokaler, som var ändamålsenliga men inte lika vackra. Boken var ett försök att gå ännu djupare i tankegodset bakom förändringarna i den svenska skolan och i det som kallades ny pedagogik. Den boken blev

inte lika spridd och kanske var det titeln som avskräckte. Det var inte på modet att tala om uppfostran, och Anna-Maria hade bytt arbetsuppgifter.

Torgny har gett ut ytterligare en av mina böcker. När Torgny hade startat sitt eget förlag Dialogos kom jag med ett manus om varför Sverige borde ändra sin lärarutbildning. *Ny lärarutbildning nu!* (2020) förklarar varför Sverige behöver ändra sin lärarutbildning, av vilka länder vi kan låta oss inspireras och slutligen hur en reform skulle kunna skisseras. Det är i mitt tycke ett mycket angeläget ämne, men det är inte något som lärarhögskolorna vill höra talas om. Torgny vågade ändå säga ja. Dessutom befann vi oss mitt i en pandemi och ingen visste hur det kunde påverka bokförsäljningen.

Jag är alltså tacksam att Torgny har sett betydelsen av de ämnen jag har skrivit om och att han har vågat ge ut dem, fast ingen kunde veta hur mycket de skulle sälja. Snarast kunde man misstänka att efterfrågan inte skulle bli så stor. Jag tolkar Torgnys beslut som att han vill ge ut böcker som han anser viktiga även om de inte kan förväntas bli bästsäljare.

Dessutom har jag iakttagit att han är en tålmodig person som har överseende med andras tillkortakommanden. Jag har inte bara en gång utan flera varit så ivrig att förklara mina bokprojekt och varför jag tyckte de var viktiga att jag har bubblat över av entusiasm. Torgny har knappt fått chansen att säga något. Ändå har han tålmodigt lyssnat och inte hållit detta emot mig när han har bedömt projekten.

Senaste gången vi träffades var på Historiedagarna i Uppsala hösten 2022. Jag kunde glädja mig åt att träffa samma Torgny som vanligt med samma intellektuella nyfikenhet som alltid.

Bästa gratulationer på din stora dag, Torgny! Alla dina författare önskar dig god hälsa och ett långt liv. Vi hoppas och tror att både du och vi ännu har många böcker i oss.

LOTTA GRÖNING

V

AD FÅR OSS att tänka? Jag svarar böcker och tänker genast på Torgny Wadensjö. Innan jag hade mitt första möte med Torgny följde jag Dialogos Förlag. Där finns allt som jag är intresserad av och som jag inte visste fanns. Historiska böcker, samhällsvetenskapliga böcker om makt och politik och inte minst det jag brinner för – demokratin! Det är böcker som får en att se tillvaron, samhället och politiken med nya ögon och som fördjupar ens kunskap på så många olika områden. Torgny som har kontakt med många författare är en ständig källa till nya insikter.

Jag vet inte hur många titlar som Torgny har publicerat som förläggare, men det är många! Innan Dialogos förlag var han också förlagschef för SNS som varit en samlingsplats för samhällsdebatten i många år. Torgny var där på 1990-talet, han var där när Demokrati-rådet bildades, han drev projekt om universiteten som drivkraft. Han och SNS introducerade Pocketbiblioteket som var korta folkbildande faktaböcker.

Torgny intervjuades i SvD den 9 september 2004 och berättade om böckerna i Pocketbiblioteket, som var dagsaktuella men också med historiska tillbakablickar. Idén hade han fått från föreningen Verdandi, som redan från slutet av 1800-talet hade publicerat sådana böcker. Förhoppningen som Torgny hade var att både en ambitiös 17-åring gymnasielev och en 59-årig bankdirektör skulle uppskatta böckerna.

Torgny gav också ut pocketböcker i lite längre format. En av dessa ut handlade om Lissabonfördraget. Den trycktes i 20 000 exemplar. Den såldes, även om det var regeringen som köpte de flesta för att dela ut till skolor.

– Det kanske inte låter så sexigt att ge ut ett fördrag, Men det är politisk laddning i det här, oavsett vad man tycker är det en kolossalt viktig text att ta ställning till. Som pocket kan man få den för ett pris som motsvarar en starköl, konstaterade Torgny. Att ge ut Lissabonfördraget visar på intresset för bildning och upplysning. Det behövs fördjupning i detta snabba kommunikativa samhälle där analysen ofta är 250 tecken på Twitter och slutsatsen alltför ofta sammanfattas i orden: »Jag gillar inte det här«, eller »Det här var korkat!«

Jag mötte Torgny första gången över en fika på Centralen i Stockholm. Jag hade ringt och frågat om han var intresserad att ge ut en bok om Socialdemokraterna och demokratin. Han var positiv direkt och vi pratade länge om idén och upplägget. Han är klok, han är kunig och han har förmågan att sporra mig och inspirera mig. Jag var överlycklig när jag åkte därifrån. När jag efter en tid äntligen fick ihop ett synopsis och ett upplägg på boken, ringde han och berättade, att han hade skickat det till en av Sveriges främsta demokratiforskare. Jag fick goda råd om att skriva tre essäer i ämnet. Det gjorde jag.

Det är först under de senaste åren som jag lärt känna Torgny. Jag förstår vilket gediget arbete han genomfört vetenskapligt och samhällspolitiskt. Så mycket forskning han har publicerat, så många nya tankar, så mycket nytänkande han spridit genom sitt arbete.

Det råder inga tvivel om att Torgny får oss att tänka! Lycka är när vi känner igen oss och får våra egna tankar bekräftade. Negativa tankar kan komma om vi inte håller med eller ens tror på idéerna, men det sporrar till att hitta argument som bekräftar den egna tesen. Det utmanar och berikar.

Vi har fortsatt att diskutera demokrati, Torgny och jag. Vi har haft seminarium på ABF och vi har talat om hur dåligt demokratin fungerar idag. Han har sagt åt mig att skriva en ny bok om demokratin på temat Hur gör vi nu? Kan demokratin stärkas? Först slog jag bort förslaget, men nu har jag gått och tänkt i två månader och börjat skissa på ett upplägg.

Torgny, du är en viktig person, en inspiratör som ger ut böcker som förändrar samhället och påverkar politiken. Det är inte alltid bestsellers. Fackböcker är en smal bransch, men ändå så viktig. Nu gäller det boken om demokrati, Torgny! Så har jag en plan...

THORVALDUR GYLFASON

D

ET VAR PARSIFAL, på Stockholmsoperan, för tio år sedan. I försoningens slutscen exponerades Graalborgen i sin fulla glans som ett gigantiskt bibliotek med de högsta högar av böcker jag någonsin sett. Detta var den tyske regissören Christof Loys idé om himlen. Vi flämtade. Jag tänkte på Torgny.

Precis som det krävs genuin kärlek till god mat för att driva en bra restaurang, krävs det genuin kärlek till bra böcker för att driva ett kvalitetsförlag – som till exempel Dialogos. Analogin gäller bara för input, men inte output, eftersom många av oss fortfarande är totalt oförmögna att kasta böcker. Detta beror på att böcker är en så integrerad del av våra liv, nej, böcker är våra liv. Att kassera en bok känns som amputation. (Min fru, Anna Karitas, som läser många fler romaner än jag, är av en annan åsikt.) Hur som helst måste det vara underbart att producera, som Torgny och Jolanta har gjort under alla dessa år, böcker som många av dess ägare aldrig skulle kunna förmå sig att kasta bort.

Vissa fruktar, som bekant, att detta kan komma att förändras. En vän till mig erbjöd sig i slutet av sjuttioårsåldern att donera sitt privata bibliotek, inklusive sällsynta sovjetiska böcker om matematik, till ett stort offentligt bibliotek på Island bara för att få höra av chefsbibliotekarien att han lika gärna kunde kasta böckerna själv. Hon erbjöd honom till och med en vägbeskrivning till närmaste avfallsanläggning. Ändå fortsätter böcker att skrivas och de fortsätter att sälja. Jag förväntar mig inte att detta kommer att förändras även om organisationen av bokhandeln kan fortsätta att förändras. Detsamma gäller cd-skivor vars död, får jag höra av musikhandlare, inte är så nära före-

stående. Vinylskivor har trots allt gjort en imponerande comeback de senaste åren. Internet är visserligen trevligt, men är enligt min mening en ofullständig ersättning för böcker, skivor och lp-skivor. Kommer det att förbli så? Tiden får avgöra.

Ni minns kanske den 6 100 kvadratmeter stora herrgård som Bill och Melinda Gates ritade och byggde åt sig själva med utsikt över Lake Washington i Medina i delstaten Washington. Bland annat försågs herrgården med elektroniska kopior av målningar av mästare från Leonardo da Vinci och framåt som kunde slås på eller av genom att trycka på en knapp. En sådan knapp fanns i bilen som tog Bill hem från jobbet. Var han på humör för Rembrandt? Eller Monet kanske, eller van Gogh? Han behövde bara trycka på en knapp på instrumentbrädan innan han kom hem för att innerväggarna skulle lysa upp. Borde Jeff Koons och andra moderna konstnärer i USA ha fått panik? Jag tror inte det.

Så jag tror inte att Torgny eller andra förläggare av bra böcker har mycket att frukta från den pågående tekniska revolutionen. Boken är här för att stanna.

BO HAMMARLUND

TORGNY WADENSJÖS GÄRNING kännetecknas av ett starkt intresse för historia. Han har suttit med i styrelsen för De Svenska Historiedagarna. Hans bokutgivning har bidragit till att öka den historiska medvetenheten hos den svenska allmänheten.

Som historiker vill jag sätta in Torgny Wadensjö själv i ett historiskt perspektiv. Vad kunde passa bättre än att söka efter en motsvarighet i det svenska 1800-talet. Det finns slående paralleller mellan Torgny Wadensjö och Lars Johan Hierta.

Lars Johan Hierta är nog mest berömd som Aftonbladets grundare och redaktör. Men han var mer än så, bland mycket annat också bokförläggare. 1829 startade han *Hiertas bokförlag* och drev det under mer än fyrtio år, fram till 1871. Förlaget såldes då och ombildades 1885 till aktiebolaget *Hiertas Bokförlag AB*, som 1893 såldes till Norstedts. Hiertas förlag blev det fjärde största i landet, en betydelsefull aktör i förlagsbranschen och ett lönsamt företag.

Mer eller mindre uttalat har det i litteraturen närmast tagits för givet att förlaget grundades och drevs som en direkt avknoppning till Aftonbladet, i syfte att stödja och underlätta tidningens politiskt liberala program om vidgad rösträtt och avskaffande av ståndssamhället m. m. Men stämmer det verkligen?

En katalog över utgivningen åren 1829–1903 är i det här sammanhanget av stort intresse. Den väcker många frågor, om förlaget i sig men också om Hiertas dubbla roller som företagare och politiker/publicist. Hierta sålde Aftonbladet 1851, men drev förlagsverksamheten vidare i egen regi under ytterligare tjugo år.

Varje enskild boktitel har i katalogen omsorgsfullt klassificerats

och katalogiserats enligt ett noggrant system. Det är gemensamt för samtliga titlar som gavs ut från starten 1829. Varje titel har katalogiserats i någon av de 22 huvudklasser och 38 underklasser som systemet omfattar. Förutom titel har för varje verk uppgift om författare, utgivningsår och upplagenummer angetts. Därutöver förekommer ofta ett kort sammandrag eller en recension av verket. Till katalogen har också fogats ett utförligt alfabetiskt register. Arbetet framstår som ett högst ambitiöst klassificerings- och katalogiseringsprojekt. Det öppnar möjligheter att gå vidare och närmare undersöka förlagets roll och hur kopplingen till Hierta såg ut.

Ett första steg är att fastställa antalet utgivna titlar, såväl totalt under perioden som under Hiertas tid. De uppgifterna återfinns inte i katalogen, men går att räkna fram. Totalsiffrorna kan sedan brytas ner årsvis. Av totalt ca 1 400 titlar som gavs ut av förlaget under hela perioden 1829–1903 gavs drygt 1 000, eller 70 procent, ut under Hiertas tid fram till juni 1871.

En första topp hade förlaget 1838 då 63 titlar gavs ut, att jämföra med året dessförinnan då antalet stannade på färre än hälften, endast 31. Under de närmast följande åren 1839–1843 höll sig utgivningen kvar på en ganska hög nivå, om än inte i närheten av 1838 års siffror, mellan 40 och 50 titlar årligen. 1838 års höga siffror får nog framför allt tillskrivas att den politiska temperaturen då var mycket hög, med crusenstolpekravallerna som eldade på. Från 1840-talets mitt dök siffrorna åter ner för att tio år senare vara nere på 3 à 4 titlar om året. Utgivningen återhämtade sig mot 1860-talets slut och var 1869 uppe i 65 titlar och året därpå i 70.

Så förhöll sig utgivningen rent kvantitativt. Nästa steg är att vända blicken mot innehållet och se hur det fördelade sig på olika ämnesområden. Satsade förlaget på något speciellt område? Ett visst mönster kan utskiljas. Förlaget hade en bred utgivning över hela det samhällsleliga spektrat, även om vissa klasser/ämnesområden tydligt stack ut. Det gällde klasserna *Religion*, *Uppfostran och undervisning*, *Historiska vetenskaper*, *Statsvetenskap* och framför allt *Vitterhet*.

Kanske var det ändå inom de *Historiska vetenskaperna* som förlaget skördade sina största framgångar. Många av de allra mest välkända och framgångsrika forskarna fanns representerade hos förlaget. Det

var namn som Georg Adlersparre, P. G. Ahnfelt, Oscar Alin, S. J. Boëthius, Ernst Carlsson, Anders Fryxell, Erik Gustaf Geijer, Hans Hildebrand, G. O. Hyltén-Cavallius, C. G. Malmström, Oscar Montelius, Teofron Säve, Rudolf Tengberg och Martin Weibull. Också M. J. Crusenstolpe och Anders Lindeberg fanns representerade. Ett riktigt praktverk (förgyllda ryggar) i sex delar med bidrag från tidens främsta svenska historiker gavs ut under 1870-talet.

Men förlagets flaggskepp var nog ändå Anders Fryxells historiska berättelser för ungdomen, som gavs ut i 46 delar och efter författarens död 1881 i ytterligare tre delar. Mitt i den framgångsvågen publicerade förlaget en skrift där författarens grundsyn attackerades. Det var svensk historieforskningens oomstridda auktoritet Erik Gustaf Geijer som under 1846 vände sig mot Fryxells uppfattning i striden om det så kallade aristokratfördömandet i svensk historia. Hierta gav då ut Geijers pamflett *Svar till professor Fryxell i anledning af skriften Om aristokratfördömandet i svenska historien*. Den vill påvisa direkta oriktigheter och motsägelser i Fryxells försvar för börsadeln. Den ledde till en lång pressdebatt och blev ett tillhygge i den inflammerade debatten om adelns roll i historien. Det är tydligt, att Hierta själv var kluven mellan å ena sidan sin lojalitet mot Fryxell och å andra sidan sin övertygelse om att Geijer egentligen hade rätt i sak. Hierta var ingen vän av adeln, även om han representerade Riddarhuset i riksdagen.

Statsvetenskap var den klass inom förlaget som hade i särklass tydligast profil. Här fanns Johan Johanssons förslag från 1836 till ett nytt unionsfördrag mellan Sverige och Norge, Anders Lindebergs pamflett *Revolution och republik* från 1838, Johan Peter Theorells *Strödda tankar om representationsförändring*, från 1840, det vilande s.k. ankar-svärdiska representationsförslaget vid 1844 års riksdag, Crusenstolpes sju första »bref« i *Ställningar och förhållanden*, S. A. Hedins många politiska inlägg i tidskriften *Framtiden* och Hiertas verk *Var 1812 års politik en nödvändighet?* från 1856. Här ingick också en rad politiska pamfletter av S. A. Hedin, Johan Johansson, Anders Lindeberg, Johan Peter Theorell och inte minst en översättning av ett av liberalismens mest centrala dokument, *Om friheten*, av John Stuart Mill. Här fanns också arbeten som pläderade för nödvändigheten av reformer inom fångvården, inom fattigvården, inom det sociala området, om kvin-

nans ställning, om järnvägsfrågan, om medborgarrätten m. m. Sammantaget en mycket tydlig liberal profil inom klassen.

Ändå, för den som försöker sig på att karakterisera förlagets utgivning i dess helhet är svaret inte givet. Generellt sett hade förlaget en bred utgivning. Hierta hade som affärsman en enda målsättning: att företaget skulle gå med vinst. Och det gjorde det – länge. Hierta strävade ständigt efter vinstmaximering. Alla delar av förlaget var i det sammanhanget betydelsefulla. Det är också i efterhand lätt att konstatera att förlagets utgivning på ett mycket intressant sätt speglade samhället i tiden.

En förläggare som drivs av ett samhällsengagemang, som förstår betydelsen av historisk bildning, som är en driven affärsman och som kan blicka tillbaka på en omfattande utgivning av kvalitetslitteratur – vem kan det vara? Lars Johan Hierta. Och Torgny Wadensjö.

ANDERS JOHNSON

FÖR UNGEFÄR 20 år sedan började jag arbeta på ett större bokprojekt – en guidebok som skulle skildra den lokala näringslivshistorien över hela Sverige. Jag började resa runt med mina barn, min hustru och ofta ensam för att samla material. Det blev resor motsvarande två varv runt jorden. Men något förlag hade jag inte.

Kanske skulle jag pröva med SNS Förlag? Jag var medlem i SNS, men hade inte haft någon kontakt med förlaget. Jag anmälde mig som deltagare på ett SNS-seminarium i Skövde. Mitt enda minne från den tillställningen var ett framträdande av Bert Karlsson som oförblommerat skrävade om sina inte alltför rumsrena affärsmetoder, vilket lämnade den mer städade delen av auditoriet i ett lätt chocktillstånd.

På tåget hem till Stockholm upptäckte jag Torgny i restaurangvagnen och presenterade min bokidé. Innan tåget nått Södertälje hade han nappat och bad mig skriva en synopsis. Jag gjorde också ett provutkast på Dalarna som skickades till en professor i ekonomisk historia. Han gav godkänt, och sedan satte jag igång. Torgny var alltid lugn och stöttande. Han satte ihop ett bra team och var generös med förskott. Detta blev också mitt första möte med formgivaren Patrik Sundström. Han fick ett pris för denna bok, och vi har gjort flera böcker tillsammans sedan dess.

År 2008 kom *Fånga platsen: guide till Sveriges företagsamma historia* av trycket med skildringar av cirka 100 platser. Jag brottades länge med hur platserna skulle disponeras, och kom efter mycket fundrande på att jag skulle dela upp Sverige efter avrinningsområden, eftersom det är längs vattenflödena som den ekonomiska historien

har utspelat sig och binds samman. Genom att börja vid norra Bohuskusten, och sedan följa kusten, med avstickare upp i alla vattendrag, upp till norra Norrbotten, fick jag dessutom en entydig ordningsföljd på alla platser.

Nu gällde det att smida medan järnet var varmt. Under 8 000 mil resor genom Sverige hade jag hittat ett nytt ämne som väntade på sin författare. Jag hade noterat att det runt om i Sverige fanns berättelser om viktiga invandrare i vår ekonomiska historia. Jag kunde sedan konstatera att någon bred invandrarhistorik, inriktad på näringslivet, inte fanns. Och skolornas läroböcker hade närmast systematiskt plockat bort alla invandrare före 1945. Det finns faktiskt fler invandrarbarn och invandrarprodukter i de flesta svenska kök – till exempel choklad från Cloetta och Marabou, grönsaker från Felix och Findus, Grummess såpa, Slotts Senap och Zoégas kaffe – än i 10 000 sidor av svenska läroböcker.

Torgny nappade direkt. Och 2010 utkom *Garpar, gipskatter och svartskallar: invandrarna som byggde Sverige*. Åter med Patrik Sundström som formgivare. Boken utsågs till Årets bok om svensk historia 2010.

Båda böckerna har givit många tillfällen till föreläsningar runt om i landet. Fånga platsen gjorde mig till »bortbygdsexpert«. Jag kan givetvis mindre om den lokala historien än många i lokalbefolkningen, men oftast mer än andra utsocknes. Däremot tycks min insats som folkbildare om invandringens positiva betydelse inte haft någon större effekt om man ska tolka det senaste decenniets förskjutning i inställningen till invandring – trots att boken faktiskt delades ut till alla riksdagsledamöter.

Torgny öppnade sedermera egen låda, Dialogos, och på det förlaget utkom invandrarboken i uppdaterad upplaga 2015, nu under titeln *Invandrarna som byggde Sverige*, numera även som e-bok.

FRANCIS JONBÄCK

JAG HAR ALDRIG träffat dig Torgny. Jag vet inte ens hur du ser ut. Trots det har du haft en stor inverkan på min akademiska verksamhet i Sverige. Jag vill därför både gratulera dig på din stora dag, men också passa på att tacka dig för allt du gjort för mig.

Framförallt är jag tacksam för att du gett mig chansen att sprida analytisk religionsfilosofi i en svensk kontext. Detta har varit ett personligt mål som formades kort efter jag disputerade. Trots den något fyrkantiga och stela genren har du gett mig utrymmet att få publicera denna typ av filosofi med Dialogos.

Allt började med ett kort mejl följt av ett kanske ännu kortare samtal om idén till boken *Meningslöst lidande*. Du visade intresse för boken och efter hand fick jag min första mycket korta bok på svenska publicerad. Lidandets problem är fortfarande det största området inom ämnet religionsfilosofi. I boken formulerar jag problemet i form av ett argument och utvärderar två olika svar. Boken blev ingen kioskvältare, men den fick ändå goda recensioner.

Sedan fortsatte det med *Meningsfullt liv*. Boken tar upp den stora frågan om vad meningen med livet är. I centrum står det ofta framförda argumentet att livet bara kan vara meningsfullt om Gud finns. I boken fick jag chansen att i detalj undersöka två ateistiska svar på det argumentet.

Vidgade perspektiv på lidandets problem är en större antologi där både svenska och internationella religionsfilosofer bidragit med kapitel om ondska och lidande. I boken diskuterades en rad olika frågor. Hur ska man se på lidande utifrån ett feministiskt perspektiv? Utgör lidande ett problem för en ateist eller en agnostiker? Hur kan en per-

son som tror på karma och återfödelse hantera problem med lidande och ondska? Det är en av få svenska böcker i religionsfilosofi där så initierade internationella religionsfilosofer har medverkat.

Alldeles nyligen kom även första boken i den nya serien Livsåskådningsfilosofi ut. Att få chansen att vara huvudredaktör för en serie med syftet att presentera det ämne jag brinner för i korta introducerande böcker är verkligen superroligt. Jag är evigt tacksam för att du tog till dig idén och hoppas det blir en fin liten serie att vara stolt över.

Genom årens lopp har det alltid varit väldigt enkelt att jobba med dig. Inga krusiduller. Alltid professionell och snabb till handling. Ett sätt att jobba som jag ser upp till. Vid eventuella problem har vi också alltid löst det snabbt och enkelt via telefon. Ett utmärkt verktyg för att lösa problem.

Tack för allt ditt jobb, ditt tålamod, villighet att lyssna på idéer och professionalism. Njut nu av din dag så kanske vi träffas på riktigt någon dag, vem vet.

Hjärtligt grattis!

LENA JONSON

M

ORGONEN DEN 24 februari 2022 ringde Torgny. Min bok *Volga och inre Ryssland: en resa i tid och rum* skulle samma dag skickas till tryckeriet.

– Tror du att läget för din bok förändras på något sätt nu när rysk militär invaderar Ukraina, frågade Torgny med bekymrad röst.

Jag tänkte en kort stund.

– Nej det tror jag inte. Boken står på egna ben. Den handlar om Volgaregionen inom Ryssland, det vill säga ett helt annat område. Samtidigt kan den kanske i stället bli än mer relevant eftersom den visar hur de ryska ideologiska föreställningar, som lett till invasionen i Ukraina, också styr politiken inom Ryssland gentemot de egna nationella minoriteterna. Det handlar ytterst om föreställningar om imperiet och vad som utgör rysk identitet.

Torgnys fråga var berättigad. Hur många böcker har inte i ett slag blivit föråldrade genom att den politiska händelseutvecklingen plötsligt tagit en ny vändning. Inte bara fakta utan frågeställningar och perspektiv kan bli irrelevanta. Samhällsvetenskaplig litteratur i synnerhet har ofta en kortvarig relevans. Som författare gäller det därför att gardera sig genom att ge boken ett sådant upplägg att den inte får ett snart »bäst-före-datum«. Min bok var historisk så det var mindre problem, men jag förde ju den fram till det samtida Ryssland och dess problem. Jag skulle därmed kunnat vara illa ute. Det var jag dock inte, det förstod jag omedelbart.

Jag kände inte Torgny när jag fick min bok antagen för publicering. Jag hade visserligen en gång i tiden, 1985 närmare bestämt, publicerat min avhandling om sovjetisk politik gentemot Västtyskland och

grupperingar i sovjetisk press hos just Dialogos förlag. Det var visserligen ett helt annat Dialogos. Torgny tog senare över förlaget och gjorde om det efter sitt eget huvud.

Torgny förvånade mig. Ungefär två dagar efter att jag skickat in mitt manus med fråga om han skulle vara intresserad av att publicera det får jag svar från honom. Jag tror nästan att mailet nådde mig en söndag kväll. Han skrev att han var intresserad av att ge ut min bok. Jag hade aldrig någonsin stött på en förläggare som reagerade så snabbt och jag imponerades. Än mer imponerad blev jag när han senare säger att han vill att det ska vara en »vacker bok«. Han accepterade mina förslag på närmare sextio illustrationer. Det var foton av målningar, fotografier och teckningar och han ville dessutom att boken skulle innehålla många kartor. Och så blev det.

Torgny var lätt att arbeta med. Han var snabb att svara på e-mail. Han var positiv och konstruktiv. När jag efter några månader fick chansen att äta lunch med honom visade han sig dessutom vara en högst sympatisk och intressant person.

Om hans medarbetare redaktören Andreas Wadensjö, tillika son, och formgivaren Patrik Sundström har jag också enbart gott att säga. Att vara i regelbunden kontakt med dem var roligt och givande. Att ge alla orter och floder rätt namn och rätt transkribering och stavning är en grannlaga uppgift.

Att kontakta museer för att få bildrättigheter och högupplösta fotografier föll av naturliga skäl på mig. Det var lättare för mig att skriva brev och hålla kontakt med ryska museer. Där ingick Tretjakovgalleriet i Moskva, Ryska museet i St Petersburg, Internationella Roerich-centret i Moskva, konstmuseet i Tver förutom Victoria och Albert Museum i London och Visby museum på Gotland. Dessa kontakter är en historia i sig. Och att sedan göra rätt för sig och betala för foton och rättigheter var inte helt lätt när svenska banker hade slutat med banköverföringar av rädsla för svarta affärer. Jag hade i färskt minne de bankbetalningar jag gjort några år tidigare för bildrättigheter i samband med min bok om rysk konst och protest. Då under det tidiga 2010-talet var det fortfarande enkelt. Aldrig hade jag då kunnat drömma om att alla bankkontakter liksom alla kontakter överhuvudtaget skulle brytas med Ryssland några år senare.

Min bok var inspirerad av mina resor som föreläsare på Volga-kryssningar. Att min bok om Volga gick i tryck just 24 februari 2022 blev en vattendelare på många sätt. De bilder jag hade på näthinnan om vattnet på floden, skymningens ljus och morgonens dimma, slussar och mötande båtar, städer och byar skulle bli mina sista från denna flod. De kommer troligen inte att förnyas, åtminstone inte på många år. Jag är glad att Torgny gav mig möjlighet att få ut min berättelse om floden, om Rysslands historia, dess olika folk, föreställningar om sig själva och om de problem och konflikter som landet kommer att fortsätta att dras med i många fler år.

LARS JONUNG

DET VAR PÅ den tiden då Hans Tson Söderström hade varit chef för SNS under något år. Han ringde mig därhemma i Lund för att säga att nu ska SNS satsa mer på sin förlagsverksamhet. Fler och bättre böcker ska bli ett signum för SNS. Har Du någon professionell förlagschef att rekommendera mig? Så löd hans fråga.

Mina kontakter inom den skånska förlagsvärlden var begränsade. Bara ett namn kunde jag komma på. Så mitt svar blev kort. Jag känner en lämplig kandidat. Han är ung, dynamisk, är lätt att ha att göra med, har humor, verkar starkt samhällsintresserad och är inriktad på att göra ett gott jobb. Han jobbar på Bra Böcker. Och det lovar väl gott? Bra böcker ska ju SNS ge ut?

Och vad heter han? Torgny Wadensjö blev mitt svar.

The rest is history som det heter när alla vet vad som sedan hände. Torgny rekryterades raskt till SNS och Stockholm. Skåne blev en duglig förlagsredaktör mindre. Men jag visste inte då att Torgnys och mina och min hustrus vägar inom bokbranschen skulle korsas många gånger. Och att vi skulle ha ett roligt och konstruktivt samarbete rörande flera böcker om främst svenska nationalekonomer – först med Torgny på SNS och senare på Dialogos.

Torgny kunde göra det omöjliga. Ett projekt gällde firande av Knut Wicksell, vårt lands främste nationalekonom genom tiderna. Han blev professor i Lund 1901. Nu skulle detta firas hundra år senare med en internationell konferens på Trolleholms slott med prominenta deltagare från utlandet.

Christina och jag slet med att få ihop en volym med Wicksells opublicerade manuskript. Det gällde ett hundratal plus en längre

inledning. Det tog mer och mer tid. Jag hade just fått jobb i Bryssel så allt fördröjdes. Varje deadline följdes snart av en ny deadline.

Men vi hade lyckan att ha Torgny som vår redaktör på SNS. Han var lugn som en filbunke, i varje fall i kontakten med oss. Han hanterade på ett mästerligt sätt alla svårigheter, inte minst lyckades han få det enda porträtt i färg som finns över Wicksell på omslaget. Men boken *Att uppfostra det svenska folket: Knut Wicksells opublicerade manuskript* kom inte fram till oss innan vi for ut på landet till Trolleholm.

Samma morgon som konferensen började anlände en leverans med kartonger via lastbil direkt från tryckeriet i Dalarna till slottet i Skåne – om jag minns rätt. Vilken lättnad! Torgny hade klarat det till slut. Och när jag granskar boken idag så ser den lika fin ut som för 20 år sedan – 480 sidor, sobert inbunden med fasta pärmar och med Wicksell försynt blickande på framsidan.

Långt senare var Christina och jag redaktörer för en ny bok om en nationalekonomisk professor från Lund som skulle hyllas av sina medarbetare. Det gällde Ingemar Ståhl. Så vi beslöt att vända oss till Torgny som nu styrde över Dialogos förlag – ett familjeföretag med hustrun Jolanta.

När jag nämnde att vi hade planer på en bok om Ingemar svarade Torgny genast med flera anekdoter om Ingemar. Han var ju känd som den som aldrig kunde leverera ett manus i tid. Torgny tog glatt på sig jobbet. Han kände för Ingemar. Sånt underlättar bokproduktionen.

Så det blev en tjock hyllning, *Ingemar Ståhl: en ekonom för blandekonomin* med fjorton medverkande, nästan 550 sidor. Boken levererades i god tid före lanseringen i såväl Lund som i Stockholm år 2018.

Sedan gällde det att göra en översättning till engelskan av ett urval av bidragen i den svenska boken om Ståhl. Problemet var att vi inte hade någon finansiering. Men Torgny hade en lösning. Han skickade mig en förteckning över lämpliga fonder som jag kunde vända mig till. Det gjorde jag. Efter många ansökningar blev det till slut *Ingemar Ståhl: A Market Liberal in the Swedish Welfare State*.

Torgny har spridit ljus över svenska nationalekonomer genom många böcker från SNS och Dialogos. Här vill jag nämna den tjockaste av alla volymer *Svenska nationalekonomer under 400 år*, redigerad av

Christina Jonung och Ann-Charlotte Ståhlberg, enligt en recensent »en stor pralinask som är svår att motstå«.

När jag ser tillbaka på mitt halva sekel med kontakt med Torgny så slår det mig att mina ord till Hans Tson står sig än. Torgny är densamma: ung till sinnet, dynamisk, humoristisk och fylld med insikter och idéer. Det lovar gott för framtiden.

HANS ALBIN LARSSON

SKICKA BÖCKERNA TILL Torgny Wadensjö, det räcker!

Orden är nationalekonomen Bo Söderstens under ett styrelsemöte med Universitetsförlaget Dialogos i Lund några år in på 1990-talet. Det gällde att förbättra en ansträngd likviditet och Södersten visste att om Torgny Wadensjö vid SNS Förlag fick överta ansvaret för försäljningen av vissa strategiska titlar så skulle läget ljusna.

Kontakten med Torgny återkom och för min del innebar det att namnet gradvis blev till en person. Torgny visade sig vara synnerligen allmänbildad och med ett brett samhällsintresse samt påtagligt expedient. Han uppmuntrade till nya bokprojekt och under årens lopp har vi tillsammans producerat ett antal böcker som utgivits av SNS Förlag och, vilket sluter cirkeln, av Dialogos, som sedermera helt övertogs av Torgny.

Det man först lägger märke till hos Torgny är hans artiga och gentlemanmässiga sätt att närma sig andra. Det är dock inte enbart yta utan ett genomgående personlighetsdrag. Torgny är eftertänksam och tar aldrig till överord. Vad han tycker framgår ändå. Han kombinerar alltid en innehållslig bedömning av de texter han har att hantera med en sträng realism kring vad som är möjligt att sälja. Förlagsverksamhet handlar ju inte bara om att producera böcker av god kvalitet. De måste också inriktas mot en viss målgrupp eller ett visst läsarsegment. Bedömningen av vad som är ett önskvärt innehåll handlar ofta om att hitta ämnen och titlar som, oberoende av vad de handlar om, uppfattas som angelägna och framåtsyftande.

Torgny tillhör dem som förstått värdet av historisk bakgrund, av att nutida fenomen bäst kan förklaras och ventileras med utgångs-

punkt i den historiska bakgrunden. Den kan i sin tur betraktas och tolkas olika men just insikten om detta förhållande är en viktig del i byggandet av kunskap. Torgnys insatser som förlagschef kan andra beskriva bättre än jag. Vad som för mig hela tiden varit uppenbart är att Torgny eftersträvat att bokutgivningen både ska bidra till en ökad kunskap i samhället och väcka frågor som behöver ventileras. Hans pedagogiska bakgrund har helt uppenbart bidragit till att han lyckats så väldigt väl med detta.

Torgnys övertygelse om de samhälleliga sammanhangens komplexitet och hans strävan efter att finna förklaringar bortom det synliga kan ligga bakom hans synnerligen starka historiska intresse. Torgny har under flera decennier varit styrelseledamot i den ideella föreningen De Svenska Historiedagarna, som är Sveriges största historiska konferens. De Svenska Historiedagarna organiserar en årlig populärvetenskaplig konferens med samma namn, alltid på olika orter, och med ett fyrparallelligt seminarieprogram över tre dagar.

Torgny har i detta sammanhang varit en starkt bidragande kraft i den kommitté inom styrelsen som haft hand om programplanering. Han har varit seminarieledare ett otal gånger, vilket bland annat uppmärksammats av Axess tv. Därutöver har han, liksom många gånger vid Bokmässan i Göteborg, med bokbord och information kring aktuell bokutgivning bidragit till den positiva stämning av historisk bokmessa som också utmärker historiedagarna. Det förtjänar att understrykas att detta är en helt ideell verksamhet som i Torgnys fall inneburit ett otal sammanträden och planeringsresor. Att han orkat med och alltid med gott humör åtagit sig nya arbetsuppgifter har mycket att göra med att han genom sitt sätt att vara och verka alltid mötts av en stark och positiv respons från såväl medarbetare som konferensdeltagare.

Torgnys breda intressen och allmänna kompetens har dock sin begränsning. Fotboll har han aldrig förstått eller kunnat analysera, kanske för att han kommer från Malmö. Även om detta är svårt att bortse från måste man ändå konstatera att gentlemannen Torgny är en synnerligen gedigen person som det är en glädje och ära att känna och ha fått samarbeta med i så många år.

FREDRIK CHARPENTIER LJUNGQVIST

JAG MINNS INTE längre när jag för första gången hade nöjet att träffa Torgny. Det första tillfället som jag säkert erinrar mig – fastän det säkerligen inte var det första tillfället – var när jag blev inbjuden av honom att hålla ett populärvetenskapligt föredrag på Historiska museet i Stockholm i februari 2011 med anledning av den svenska utgåvan professor Steinar Imsens bok *Senmedeltiden: Europas historia 1300–1550*, som Dialogos förlag just gett ut. Jag var fortfarande doktorand på den tiden, och även om jag redan hållit ett par liknande föreläsningar, var det bland de första gångerna som jag fick en sådan inbjudan. Definitivt var det första gången som jag blev ombedd att presentera, och även kritiskt diskutera, en bok av en professor.

Om jag inte helt missminner mig var det i samband med detta arrangemang på Historiska museet som jag fick förfrågan att skriva ett översiktsverk på svenska om nordisk vikingatid och medeltid – ett projekt som sommaren 2015 utmynnade i boken *Den långa medeltiden: de nordiska ländernas historia från folkvandringstid till reformation* på Dialogos förlag. Jag hade redan tidigare (2009) på Norstedts förlag publicerat en populärvetenskaplig bok, som sålt tämligen väl i två tryckningar. Fram till den tidpunkten hade jag inte funderat på att byta förlag. Torgny övertygade mig – och det har jag aldrig sedan dess ångrat.

Det har alltid varit en fröjd att arbeta med Torgny och likaså med hans son, Andreas, och hustru Jolanta. Vi har under åren haft ett stort antal, långa och intressanta, diskussioner om många olika ämnen. Det har alltid varit lika stimulerande, och jag har lärt mig mycket, för Torgny har en synnerligen bred bildning och kunskap inom många

områden. Samtalen har ofta utmynnat i nya idéer och uppslag. Hans genuina intresse för kvalitet, och för bildning, borgar för en mycket hög kvalitet på böckerna från Dialogos förlag både vad gäller text, illustrationer och grafisk form. När jag arbetade klart med *Den långa medeltiden* under våren 2015 hade jag en tämligen pressad arbetssituation (som inte alls var relaterad till bokprojektet), som även gick ut över min hälsa, och jag minns träffarna med Torgny som tillhörande de mest uppfriskande stunderna den våren. Ibland tvivlade jag själv på att jag skulle lyckas färdigställa boken. I slutändan lyckades jag inte bara med det: jag erhöll även Cliopriset för boken (tillsammans med min bok från 2009). *Den långa medeltiden* har sedan dess ständigt varit i tryck och den av mina böcker som sålt allra bäst.

Efter framgången med *Den långa medeltiden* fick jag av Torgny och Dialogos möjligheten att utkomma med en rikt illustrerad och tjock – läs: relativt påkostad – populärvetenskaplig klimathistorisk bok, *Klimatet och människan under 12 000 år*, som publicerades 2017. Jag minns fortfarande hur jag slet med det sista på den, framförallt ganska utförliga bildtexter, under resor i Spanien, Kina och Tyskland i maj, juni och juli 2017. Projektet med den boken kändes så pass överväldigande, och jag hade så mycket annat på mitt bord, att när den var klar kändes det nästan som om jag aldrig mer skulle påbörja ett nytt populärvetenskapligt bokprojekt. Möjligen skulle jag inte heller ha gjort det, i alla fall inte på många år, om det inte hade varit för Torgny.

Under första »vågen«, eller säsongen, av covid-19-pandemin kontaktade jag Torgny och berättade att jag ville skriva en kortare bok kring bland annat historiska perspektiv på pandemin och de många fallgroparna gällande statistik som många gjorde sig skyldiga till under våren 2020 (och även senare under pandemin). Han nappade direkt och jag påbörjade genast arbetet. Ursprungligen var det tänkt att boken redan skulle vara klar redan i juni 2020 men både jag och Torgny kände att det var värt att finputsa manuskriptet och i slutändan utkom boken *Corona: ett historiskt perspektiv på vår tids pandemi* i slutet av november 2020. Det var just under inledningen av andra »vågen«, eller säsongen, av covid-19-pandemin – vilken jag i bokmanuset redan under april korrekt hade förutsett skulle bli värre än den första »vågen«.

Torgny har ett genuint intresse för de böcker han publicerar. Det är inte bara kommersiellt gångbara produkter som Dialogos satsar på. Samma omsorg ägnas åt de många »smalare« titlar som utgör en viktig samhällsgärning att ge ut. Torgny och Dialogos gör därmed en viktig insats för svensk samhällsdebatt och folkbildning. Det engagemang som visas för många bokprojekt är snarast unikt, skulle jag säga, bland samtida förläggare och bokförlag. Både bredden på titlarna och kvalitetskänslan är hög. Det stora intresse för olika frågor och ämnen – något som i mångt och mycket speglas av förlagets titlar – framkommer i samtalen med Torgny. Han berättar mycket gärna om olika bokprojekt och vad som gör de olika böckerna spännande och informativa. Tyvärr är min tid alltför begränsad för att hinna läsa merparten av dem.

Tidsanvändning är naturligtvis något av en prioriteringsfråga. Bland forskningsprojekt, universitetsadministration, handledning och undervisning så står det högre på min prioriteringslista att också hinna författa nya egna populärvetenskapliga böcker än att läsa böcker i den utsträckning som jag egentligen skulle önska att jag hann. Jag har under de senaste åren »bollat« flera idéer på bokprojekt med Torgny. Han har nappat på dem alla. Medan jag kan avslöja så mycket som att jag, mer eller mindre parallellt, arbetar på inte mindre än tre nya populärvetenskapliga böcker åt Dialogos förlag vill jag än så länge hålla både ämnen och titlar hemliga. Som nybliven professor finns det helt enkelt för mycket som pockar på ens tid och koncentration för att säkert kunna veta när slutmanus kan avlämnas. Även i detta avseende ska Torgny ha en eloge – för sitt tålamod.

Jag vill avsluta dessa rader med att framföra mina hjärtligaste gratulationer till Torgny i samband med att han fyller trekvarts sekel. Må hans goda hälsa och energi hålla i sig för jag ser fram emot många kommande år av intressanta samarbeten kring bokprojekt och inte minst givande diskussioner om allahanda saker som rör svunna tider, samtiden såväl som framtiden.

KURT LUNDGREN

SIN BOK *Pragmatic Strategy: Eastern Wisdom, Global Success* går den japanske företagsekonomen Ikujiro Nonaka och hans kinesiske kollega Zhichang Zhu igenom den västerländska litteraturen om företagsstrategier och försöker hitta de faktorer som är gemensamma för de företag som inte bara är framgångsrika utan lyckats vara det under en lägre tidsperiod. De noterar att listorna över framgångsfaktorer i den västerländska managementlitteraturen bara blir längre och längre och hur varje ny marknadssituation skapat nya koncept som företagen måste ta till sig om de ska förbli konkurrenskraftiga.

Nonaka och Zhu noterar att de amerikanska företag som överlevt ett helt århundrade hade varit visionära och byggts upp kring ett syfte. Deras grundare har ansett att det ska vara möjligt att *både* tjäna pengar *och* leva upp till sina värderingar. Dessa företag och deras grundare har inte förblindats av de senaste konsultkoncepten utan att de byggt på värderingar och på personalens utveckling.

Det begrepp som bäst beskriver vad denna typ av företag besitter är »varaktig visdom« (*enduring wisdom*) som lanserats av en av förgrundsgestalterna i den moderna företagslitteraturen, Peter Drucker. De egenskaper som beskrivs med detta begrepp stämmer inte bara väl in i beskrivningen av de framgångsrika företagen i väst utan också på de asiatiska framgångsrika företag de forskat om.

När Drucker såg sig om i världen och dess institutioner kom han fram till att fri företagsamhet inte bara kan motiveras med att den är bra för affärerna, utan för att den också är bra för samhället. I detta perspektiv tar han upp just »varaktig visdom«. Enligt Drucker drivs de företag som klarar sig bäst av vissa kärnvärden och av en

uppfattning om företagets mission vars förverkligande kräver denna varaktiga visdom. De företag som arbetar på detta sätt har lättare att engagera sina medarbetare, som då också känner sig delaktiga i denna samhällsnyttiga mission.

Efter andra världskrigets slut etablerades i USA en organisation, *The Committee for Economic Development*, av låt oss säga en grupp »samhällstillvända« företagschefer. Svenska besökare i USA fann att amerikanska företagsledare kring CED hade »en större känsla av ansvar för omvärlden – för sina anställda, kommunen och samhället – än dåtidens svenska företagsledare« vilket, som bekant, ledde till skapandet av SNS och, inte minst viktigt, till att Torgny Wadensjö sedermera kom att anställas som dess förlagschef.

Jag vet inte hur Torgnys relation till den amerikanske företagskonomen Peter Drucker ser ut. Mig veterligen har vare sig SNS eller Dialogos gett ut någon bok av Drucker men jag tycker att de i alla fall har varit verksamma inom samma område, det vill säga att skapa förståelse för tesen att det som är bra för företagen också ska vara bra för samhället.

Hur får man då verka för denna vision? Man kan som Drucker skriva kanske fyrtio böcker som ges ut på flera språk där man förklarar vishetens olika beståndsdelar. Eller så blir man förläggare på en organisation, som arbetar nära näringslivet och olika samhällsaktörer och där man inte bara ger ut något dussin böcker kring ett område utan hundratals. Och man ger inte bara ut böckerna utan läser korrektur, prövar texter och tankar och diskuterar inte bara med författaren utan även på seminarier där intresserade och kunniga inom området prövar tankarna. Medan författaren kan upprepa sina teser från den ena boken till den andra, måste förläggaren hela tiden sätta sig in i nya områden och nya sätt att tänka och skriva.

Jag vill minnas att Torgny var djupt involverad i översättning och utgivning av Nathan Rosenbergs och L. E. Birdzells berömda verk *How the West Grew Rich*. I Sverige fick boken titeln *Västvärldens väg till välstånd*. Den första upplagan kom ut på SNS Förlag redan 1991 med en andra upplaga tre år senare. År 2002 var det dags för en nyutgåva. Sverige hade då haft några ekonomiskt problematiska år bakom sig men sedan dess har det gått ganska bra.

För några år sedan kunde SNS:s dåvarande VD, Mia Horn af Rantzien, konstatera att företagets samhällsansvar nu blivit en självklarhet i näringslivet. Mission completed. Torgny kunde lämna SNS, överta en del av deras verksamheter och starta ett eget förlag.

På förlaget vidgas sedan perspektivet. Nu är det inte »bara« näringsliv och ekonomi som ska behandlas utan också historia, idéhistoria, religionshistoria, etnologi och »samhällsfrågor«, breda områden som har det gemensamt att de påverkar vårt tänkande kring samhällsutvecklingen. Vad håller ihop dessa områden? Jo, svaret finns i förlagets namn, Dialogos. Genom dialogen binds ämnena ihop till ett brett bildningsprojekt som jag ändå misstänker har byggts upp av en vision: »En bok som ges ut på Dialogos ska inte bara vara bra för förlaget utan också för samhället.«

Men jag måste också ta upp det som fattas i Torgnys verksamhet.

Varje betydande kompositör har sin »ofullbordade« och jag är säkert på att detta också gäller betydande förläggare.

Och det är ett område som saknas och jag misstänker att detta också är något som skaver hos Torgny. Det finns ett visst antal människor som inte kan förstå samhället om de inte får in fotboll i analysen och de kan inte förstå fotbollen om de inte ser på detta fenomen ur ett samhällsperspektiv. Jag tillhör själv tveklöst denna kategori och eftersom Torgny är en så klok och bildad person, är jag säker på att han delar denna uppfattning. När vi talas vid, går vi igenom de senaste händelserna om hur värvningar, tränarfilosofier och supporter- och läktarkultur utvecklas i Malmö respektive i södra Stockholm.

Vi ser hur fotbollen som ekonomisk bransch snabbt utvecklas och hur spelare köps och säljs i ett allt snabbare tempo. Vi på läktarna eller framför tv-soffan vill känna igen några spelare från tidigare säsonger och få en känsla av att vi är med i en lokalt grundad gemenskapskultur. Det är inte så utvecklingen går.

Torgny. Du är bara 75. Ska du inte påbörja ett projekt att övertyga fotbollsbranschens direktörer om att det som känns bra för oss lokala kulturbärare, oavsett om våra tröjor är gröna eller blå, också är bra för fotbollsbranschen.

INGVAR MATTSON

MAN KAN MED rätta fråga sig om det var riktigt klokt.

Beslutet att ge ut en antologi om riksdagen med bidrag från idel noviser. Ingen av oss var etablerade, snarare oskrivna blad i den stora vida världen. Alla hade inte ens doktorerat ännu, och ingen hade skapat sig namn i några betydelsefulla sammanhang. Osäkerheten om vilken spridning boken skulle få var närmast oändlig. Trots det nappade Torgny, och SNS förlag gav ut *Riksdagen på nära håll*. Året var 1997.

Lena Wängnerud och jag hade båda varit riksdagsstipendiater. Riksdagsstipendiet kan innehas av doktorander och innebär att de under ett riksdagsår får vistas och verka i riksdagen med ersättning från Riksdagsförvaltningen. Tillsammans med några andra av de som haft stipendiet ansåg Lena och jag att vi sammantaget, både under stipendiatstiden och i vår forskning, hade lyckats samla på oss kunskap om riksdagen som borde vara värd att sprida och kunna generera intressanta diskussioner om vår främsta demokratiska institution. Jag vet inte riktigt hur det gick till, kanske var det ungdomlig oförvägenhet kombinerat med ett tryckningsbidrag från Riksbankens Jubileumsfond, men på något sätt lyckades vi övertyga Torgny om att vi var ett gäng som var värt att få sina ord på pränt. Att som ung forskare få ge ut en bok på ett professionellt förlag, med allt vad det innebär i form av redaktörsstöd till riktig marknadsföring, var otroligt roligt och är alltför få förunnat.

Redan året efter var det dags för ännu en bok. Denna gång på ännu osäkrare kommersiell grund. Jag hade både som forskare och i praktiken under flera år varit upptagen av den reformerade budgetprocessen i staten. Med mig i bagaget från lundatiden hade jag en

rimligt stor litteraturplöjning av böcker och artiklar om budgetering kombinerat med spänstiga diskussioner med professor Lennart Lundquist om att orientera sig i den teoretiska världen med hjälp av aktörsorienterade och strukturbaserade teorier. Från arbetslivet hade jag med mig den praktiska erfarenheten av hur statlig budgetering verkligen går till, sett främst ur riksdagens och finansutskottets synvinkel. Jag skrev ihop ett manuskript som jag bad Torgny läsa.

Återigen beslöt Torgny att ge grönt ljus. Min minnesbild var att jag hade tur med tajmningen. Budgetreformen låg i tiden, och för SNS och dess förlag fanns det skäl att på olika sätt uppmärksamma den, och då råkade jag dyka upp. Kanske var det också kombinationen av akademiska och praktiska aspekter som gjorde att det gick bra. SNS är en viktig arena som samlar företrädare från olika samhällssektorer.

Den statliga budgetprocessen kom ut 1998 och tack vare den uppmärksamhet som SNS Förlags utgivning gav upphov till på den tiden fick jag göra tv-debut. Erik Fichtelius intervjuade mig i ett inslag på SVT Aktuellt. Även i akademien fick boken uppmärksamhet och spridning, främst eftersom den blev kurslitteratur på flera universitet och högskolor, och till min stora förvåning blev jag uppmanad att skriva en ny och uppdaterad upplaga två år senare.

På läroboksspåret finns det emellertid inget som för min del slår *Svensk författningspolitik* som nyligen kom ut i sin sjätte upplaga. Jag hade en idé om att det var ett område som det saknades läroböcker på och som jag därför tog upp med Torgny. I samma veva hade Olof Petersson kommit in på liknande tankar, och Torgny förde oss samman. Vi lyckades få ihop ett riktigt bra gäng av medförfattare och lyckades intressera flera universitet att föra in boken i litteraturlistorna på olika typer av kurser. Första upplagan kom ut för tjugo år sedan och har därefter uppdaterats vart fjärde år i samband med att grundlagarna reviderats. Boken övergick till Studentlitteratur när SNS Förlag slutade med den allmänna bokutgivningen.

Det blev ytterligare en titel för min del i samarbete med Torgny på SNS förlag innan förlaget omskapades: antologin *Riksrevisionen 10 år* som jag redigerade tillsammans med Magnus Isberg. Det senaste och närmaste samarbetet med Torgny har jag emellertid haft under hans eget förlag Dialogos.

Utöver några böcker på SNS Förlag har Torgny och jag nämligen en annan gemensam nämnare: vi är båda vänner med statsvetarprofessorn, tillika redaktören för denna skrift, Olof Petersson. När några personer i kretsen insåg att Olof skulle fylla 75 och ännu inte förärats en festskrift var vi förvisso ute sent, men nu satte en hög aktivitet igång. Att redaktörerna, varav jag var en, valde att närma oss Torgny och Dialogos förlag var en riktig lågoddsare. Han var genast med på noterna och delade på ett ytterst generöst sätt med sig av förlagets kompetens och förmåga att ge ut det som så småningom blev *Makt, opinion och politik*. Det var en i sann mening samarbetsprodukt mellan författare och förläggare, där vi gick hand i hand genom hela förloppet, inklusive överraskningsmoment på födelsedagen och jippo vid överlämnandet. Något kontrakt skrev vi aldrig. Ett handslag är ett handslag.

Jag har alltid uppskattat samarbetet med Torgny. Ett samarbete som från hans sida präglats av yppersta professionalitet kryddat med en lagom portion av tålamod och overseende med mina tillkortakommanden. Dessutom är jag honom evigt tacksam för de chanser som jag fick att redan som relativt ung statsvetare (jag kallar mig sällan författare) få texter publicerade på ett riktigt förlag som både var professionellt i bokproduktion och sedan i marknadsföring och spridning. En uppmärksamhet som både vetter mot akademien och mot samhället i stort genom den arena som SNS utgör för möten mellan företrädare från olika samhällssektorer. Att han hade modet att inte bara ge mig, utan också många andra unga förmågor, chansen. Han är en person som jag tror främst ser möjligheterna och inte låter triviala hinder förmörka tillvaron.

Mest av allt betyder emellertid den vänlighet som Torgny alltid visat mig. Och det som från min erfarenhet är ett signum för ett outsinligt balanserat och godmodigt humör. Att han fortsätter med bokutgivning illustrerar dessutom hans passion för böcker. Vad kan vara bättre än att få sina publikationer utgivna av en förläggare för vilken uppgiften inte bara är en födkrok utan även en livsstil?

LEOS MÜLLER

JAG TRÄFFADE TORGNY första gången i juni 2017. Jag hade då under kanske två år funderat på att skriva en bok om Sveriges plats i 1700-talets värld. Det skulle vara en annan historia än den om frihetstiden eller Gustav III och hans konstnärliga intressen och hans krig. Jag hade forskat och skrivit om Svenska Ostindiska kompaniet, svenska kontakter med Medelhavet, om saltimport och järnexport, om Västindien och den lilla svenska ön S:t Barthélemy, och om globalhistoria mer allmänt. Poängen var att samla forskning som publicerats i många olika sammanhang och på andra språk i en bok på svenska och skriven för en bredare publik.

Jag saknade erfarenhet av att skriva populär vetenskap och fick precis ett »tack, men nej« brev från ett annat förlag. Med andra ord var jag ganska spänd efter jag skickat mitt synopsis och ett eller två kapitel till Torgny och väntade på hans svar. När vi sedan träffades på Odengatan var Torgny försiktigt positiv och vi började jobba tillsammans.

Det tog drygt ett år men det blev en bok och den blev riktigt bra.

Boken fick titeln *Sveriges första globala århundrade: en 1700-talshistoria*. Det var under 1700-talet som en första globalisering verkligen slog genom, med nya exotiska varor, slavhandel och krig om kolonier. Tiden kännetecknades av en stor materiell och mental omvandling. Boken bidrog till att jag tilldelades ett litteraturpris av Stiftelsen Sveriges Sjömanshus.

Efter denna bok fortsatte vi att träffas och samtala om nya bokplaner. Torgny har varit och är en fantastisk samtalspartner, ett bollplank för bokidéer. Han är nyfiken och engagerad men också stödjande och

hjälpssam när det behövs. Utan tvekan den bästa förläggare jag nåsin haft.

Jag tror att det beror helt enkelt på att Torgny är Dialogos och Dialogos är Torgny. När man vill diskutera en bokidé ringer man till Torgny. Jag har haft en del samarbeten med stora utländska förlag. Det fungerar aldrig riktigt bra. Nya personer avlöser varandra vid varje kontakt. En gång är det någon i USA, nästa gång i Storbritannien och tredje gången när boken ska sättas någonstans i Indien. Varje gång börjar man om från början. Man förstår att ens lilla bokprojekt ingår i en global jätteindustri där ingen egentligen är särskilt intresserad av eller engagerad i det man skrivit.

Att jobba med Dialogos är helt annorlunda. Att träffa Torgny är snarare som att komma tillbaka till ett samtal som avbröts senaste gången vi sågs. Vi två har också lätt att hamna vid sidan av bokidén eftersom Torgny är så nyfiken... Och eftersom jag kommer från Tjeckoslovakien. Vi delar ett stort intresse för Öst- och Centraleuropa. Under åren har det blivit många samtal om polska, tjeckiska och ryska författare, filmer och böcker. Och så klart om historiens märkliga vändningar. Det blir vårt nästa bokprojekt.

INGEMAR OTTOSSON

LÄSAREN VET NOG redan vad jag tänker skriva: Torgny Wadensjö är en bokförläggare som inspirerar skribenter, lockar fram idéer och förlöser bokmanus. Detta är förvisso ett budskap som är sant, och det är värt att kungöra med hög röst i de fyra väderstrecken. Fast jag inte har känt vår huvudperson i särskilt många år, så är det redan ett bra tag sedan jag kom till denna slutsats.

Låt mig här ta upp ett ämne, som vid första ögonkastet verkar lite ovidkommande, men som vid närmare påseende är högst relevant. Jag syftar på musikhistoria, ett av mina egna intressen. Tänk er nu Joseph Haydn som komponerar sin nittiofjärde symfoni för en publik, där hälften på första raden sitter och sover efter en stadig middag. Efter några lugna takter kommer en skräll som får alla att flyga upp ur stolarna. Det är Haydns signal: nu börjar musiken. Denna är mycket medryckande och snart vet alla i staden (som råkar vara Wien) hur den låter. På engelska har symfonin döpts till »Surprise«.

Eller tänk er Mozart som är kallad till arbetsgivarens garden-party, också i Wien, och just har hunnit med de sista noterna i musiken han kommer att spela för de minglande gästerna. »Eine kleine Nachtmusik«, en liten serenad, kallar han den fantasilöst. Men tonerna är friska som kvällsluften och melodierna verkar helt självklara, som om de alltid funnits. Alla går hem och gnolar på melodierna och så börjar hans serenad sitt segertåg över världen.

Den sista scenen jag vill mana fram äger rum i ett förmöget hem i Leipzig 1844. En välklädd kompositör vankar av och an över golvet medan lockarna på hans huvud flyger åt alla håll. Det är som om han ledsagar en osynlig dam. Vår tonsättare håller en mycket högtidlig

min. Han har fått uppdraget att skriva musik till en gammal 1500-talspjäs vid namn »En midsommarnattsdröm«. Den är författad av en viss William Shakespeare som har återupptäckts och fått en renässans över hela Europa. Kompositören, som lystrar till det dubbla efternamnet Mendelssohn-Bartholdy, har just kläckt idén till en marsch – en bröllopsmarsch. Snart är det den mest önskade brudmarschen i både Tyskland (om än i konkurrens med Wagner!), Frankrike, Skandinavien och England.

Granska noga dessa tre episoder. Är det inte något som fattas i dem? Något som texten hoppar över och som läsarna därför helt glömmer bort? Jo. Historierna ovan sprider föreställningen att kompositören komponerar och sedan blir musiken, som genom av ett trollslag, var människas egendom. Men så enkelt är det inte. Vi har glömt den avgörande Faktor X. Förläggaren. Han (eller hon) är den som matchar kompositören med en större målgrupp än den som råkar vara närvarande under en viss konsert. Utan förläggaren förblir tonsättarens succé begränsad av fyra väggar. Och så är det även med oss skribenter. Vi når inte ut om vi inte har ett förlag. En förläggare med insikt i vilken text (eller musik) som förtjänar att spridas; en med kunskaper om vilken publik som efterfrågar den; han eller hon är kanske i verkligheten den kraft som förändrar världen. Ty skriven text – liksom musik – har en styrka som kan försätta berg.

Mitt budskap handlar inte om att jag och mina medförfattare är någon Haydn, Mozart eller Mendelssohn. Givetvis inte. Vi är de personer vi är (och vi är nöjda med det). Däremot vill jag lyfta fram Torgny. Fast under den tid som ovanstående utspelade sig hette han Johann Gottlob Breitkopf. Han bodde ovanpå värdshuset »Goldener Bär« i Leipzig och han var framsynt nog att trycka Haydns musik. Senare var det Mozart och längre fram, när företaget fått en kompanjon vid namn Hermann Härtel, var det också dags för Mendelssohn. Än idag står företagets namn i guldskrift i Leipzig och vill jag köpa ett partitur med kvalitet, då är det från Breitkopf & Härtel.

Min historiska utvikning blev kanske lite vidlyftig men förhoppningsvis har ingen missat poängen: diskutera inte huruvida det är idéer eller materiella förhållanden som driver historien framåt. Det är förläggaren. Härmed vill jag gratulera jubilaren på hans 75-årsdag.

OLOF PETERSSON

V

I STÖTTE IHOP på SNS, där Torgny ledde förlaget och jag kom in som forskningsledare med statsvetenskaplig inriktning. Det var en lycka att ha en proffsig förläggare i det omedelbara kontorsgrannskapet. Han gav ut volym efter volym från mina forskningsprojekt och dessutom ett par böcker som jag själv skrev.

Till de antagligen nödvändiga, men inte alltid helt njutbara, inslagen i denna tillvaro var de administrativt inriktade mötena i SNS ledningsgrupp. Till följd av outgrundliga interndebiteringsregler belastades förlaget av en tung overhead i form av lokalkostnader och annat. Jag beundrade Torgnys stoiska lugn när han avvärjde högsta ledningens försök att lägga sig i förlagets inre liv. Det sätt på vilket SNS sedan avvecklade sitt förlag är ett mörkt kapitel. Men med Dialogos var Torgny, med Jolanta vid sin sida, snart på förläggarbanan igen.

En av forskningsrapporterna som vi gav ut under SNS-tiden tog upp begreppet integritet; det gällde i detta fall mediernas integritet. Resonemanget utgick från att begreppet integritet har två sidor. Yttre integritet handlar om att värja sig mot attacker som hotar ens självständighet. Inre integritet handlar om att vara sann mot sig själv. Det dubbla begreppet integritet kan uppenbarligen tillämpas både på ett förlag och en förläggare.

Författarna till de böcker som Torgny har gett ut brukar ge en mycket positiv bild. Torgny är synbarligen en jovial gentleman som ser till att deras böcker får en fin utformning och god distribution. Men det är en ensidig bild, ett typexempel på ett av forskningens metodproblem: *selection bias*. Urvalet begränsas till de skribenter som har passerat nålsögat och blivit publicerade.

Men Torgny har också en grym sida. Det kan de författare som refuserats vittna om. Jag vet, för jag har varit med. Särskilt under SNS-tidens nära samarbete fungerade jag som en informell lektor. Torgny lät mig läsa en del manuskript som kom in. Oftast var vi överens. Texten höll inte måttet och det skulle inte räcka med en omarbetning. Ibland rörde det sig om orutinerade noveller men ibland också etablerade elefanter. Jag erinrar mig en gammal lärare som en gång konstaterade att det finns människor som skriver fortare än de tänker. Torgny brukade formulera ett artigt avböjande svar. Men oss emellan fälldes omdömen som inte lämpar sig för tryck. Att säga ett manuskript är för lite sagt, det kunde röra sig om rena motorsågsmassakern.

En lucka i Torgnys utgivning av ekonomisk-historisk litteratur är en bok om sambandet mellan förlagsbranschen och konditori-branschen. Torgny brukar ofta fika efter intressanta manuskript över en fika. Han har pekat ut en del av sina favoritbord på huvudstadens olika kondis. Presumtiva författare kunde bjudas ut på en tidig kopp kaffe. Om intresse uppstod kunde samtalet dra ut över både bulle och påtår. Men det förekom också att Torgny plötsligt kom på att han hade ett inbokat möte, varför kaffestunden avbröts efter någon kvart. Don't call us, we'll call you.

Det var på en av våra utflykter, denna gång med skärgårdsbåt och förning bestående av finländska specialiteter. På tal om bokförläggandets konst och vedermödor sa Torgny eftersinnande: »Du vet, av tio böcker som man ger ut så är det bara en som blir en bästsäljare. Men vilken av de tio som säljer, det vet man först efteråt.«

Senare började jag undra hur Torgny hade resonerat om han i förväg faktiskt hade vetat vilken av de tio som skulle bli en bestseller. Jag har blivit alltmer säker på att han skulle ha gett ut de övriga nio i alla fall.

Inte så att han skulle bortse från det ekonomiska livets realiteter. Tvärtom, hans utgivning vittnar om ett stort intresse för ekonomisk historia och de ekonomiska aspekterna av vårt samtida samhällsliv. Hans förlagsverksamhet har alltid varit ett välskött pastorat.

För Torgny är ekonomin en nödvändig men långt ifrån tillräcklig förutsättning för bokutgivningen. Det är det personliga intresset för bokens innehåll och dess författare som är vägledande. Jag tror att

man kan sammanfatta Torgnys filosofi så här: Om manuskriptet kan inspirera mig, så kan boken säkert inspirera andra.

Nyckeln till denna filosofi ligger i läsandet. Om man vill att andra ska läsa så måste man själv tycka om att läsa. Torgny är en formidabel läsare. Inte bara den typ av facklitteratur som dominerar hans egen utgivning. Utan också, och kanske framför allt, skönlitteratur. Det är väl nackdelen med att vara kompis med Torgny. Att man får dåligt samvete varje gång som man inte har läst någon av dessa 600-sidiga romaner som han i all välmening rekommenderar.

Det är denna omsorg om boken som kulturbärare som kännetecknar Torgnys gärning. Han förstår hur bokens inre måste korrespondera med bokens yttre. Harmonin mellan innehåll och gestaltning ger en bok dess själ. Bakom ligger en skapande process. Författarens text tas om hand av lektörer, korrekturläsare, formgivare, tryckare och distributörer med förläggaren som idégivande och sammanhållande kraft. Torgnys bokutgivning vittnar om en respekt för hantverket.

HANS INGVAR ROTH

VARJE BOK SOM en författare skriver är en resa med oväntade inslag. Torgny har för mig varit en god ciceron. Våra samtal har ofta ägt rum på ett konditori nära där Torgny och Jolanta bor och verkar, Lindquists på Odengatan. Här börjar historien om den av mina böcker som jag är mest stolt över, *När Konfucius kom till FN: Peng Chun Chang och FN:s förklaring om de mänskliga rättigheterna*, som kom ut på Dialogos 2016. En engelsk översättning gavs ut två år senare.

Min resa med min bok började vid universitetets tunnelbanestation i Frescati. På väggarna finns nämligen FN-förklaringens alla 30 artiklar stilfullt utformade. Konstverket av den fransk-belgiska konstnären Françoise Schein heter *To Write the Human Rights*. Mitt intresse väcktes kring frågan vilka dessa personer var som hade författat FN-förklaringen.

FN-förklaringen är ett resultat av många personers och organisationers arbete. Särskilt en person P. C. (Peng Chun) Chang fångade mitt intresse. Kanske berodde det på att jag spontant fann det överraskande och närmast paradoxalt att en delegat från det auktoritära och senare dessutom kommunistiska Kina var en av FN-deklarationens huvudförfattare.

När jag sedan började söka efter information om Chang var uppgifterna mycket knapphändiga. De biografiska uppgifterna från FN inskränkte sig till att han var född 1892 i kuststaden Tientsin och att han hade avlidit i den lilla staden Nutley utanför New York 1957. Vidare framgick att han hade doktorerat vid Columbia University för pedagogen John Dewey och arbetat som diplomat i Turkiet och Chile innan han blev ambassadör i FN.

Vid textanalysen av Changs alla bidrag till skrivandet av FN-förklaringen kom det fram att han var en mycket aktiv deltagare som bidrog till några av textens mest utmärkande egenskaper. Bland dessa kan nämnas den religiösa neutraliteten (inga referenser till Gud eller naturrätt), betonandet av dygder och plikter i slutet av förklaringen samt betonandet av gemenskapsvärden (*spirit of brotherhood*) i den första artikeln. Chang ville också ha in begreppet mänsklig värdighet i preambeln.

Chang förde dessutom in det konfucianska begreppet *ren* (i hans egen engelska översättning *two man mindedness* som står för medkänsla i Artikel 1 (eller *conscience* i den inte helt adekvata översättningen). Chang var vidare mån om själva strukturen av dokumentet och han menade att den franska revolutionens nyckelbegrepp frihet, jämlikhet och broderskap var ett rimligt sätt att förstå FN-deklarationens innehåll på.

Vid en middag frågade en god vän mig om jag hade försökt intervjua någon person som kände Chang. Frågan ställde mig mot väggen och jag svarade att detta hade jag inte tänkt på men att jag genast skulle försöka göra detta. Resan med boken fick med andra ord en helt ny vändning efter middagen. Det visade sig dock inte vara så lätt att få kontakt med någon som kände Chang. Alla hans FN-kollegor hade avlidit liksom hans fru Tsai. I ett släktregister i USA framkom det att paret Chang hade fyra barn – två söner och två döttrar – som alla var födda på 1920-talet och som varit bofasta i USA alltsedan Changs arbete i FN hade börjat 1945.

Vid en lunch senare nämnde jag för en kollega på Stockholms universitet – filosofen Dag Prawitz – att jag höll på att skriva en bok om den kinesiska filosofen och diplomaten P. C. Chang som hade varit med om att skriva FN-förklaringen. Prawitz berättade då för mig att han under sina doktorandstudier i Kalifornien träffat en kinesisk logiker Chen Chun Chang som var professor i matematik i Los Angeles och som hade studerat för den berömda logikern Alfred Tarski. Jag fann efter mötet med Prawitz att Chen var P. C. Changs äldste son och att han föreföll vara vid liv och arbetade vid UCL. När jag försökte kontakta honom och administrationen vid hans institution fick jag dock inget svar. Genom släktregistret fick jag däremot veta att han

hade en dotter Alice som var gift med Thomas Einstein (Alberts barnbarnsbarn). Thomas arbetade som läkare i Los Angeles och jag skrev en email till hans praktik. Efter en dag fick jag ett svar från hans fru Alice som skrev att hennes pappa hade avlidit för två månader sedan. Hon hade emellertid vidarebefordrat mina frågor om sin farfar P. C. Chang till Chens yngre bror Stanley Chang som fortfarande levde. Stanley var en pensionerad fysikprofessor som liksom sin bror hade studerat vid Harvard.

Efter ytterligare en dag fick jag en email från Stanley som inledde sitt brev med orden »You finally found me!«. Nu började en över två års brevväxling och min bok fick genom Stanleys information en livshistoria med många oväntade inslag. Stanley hade bytt namn för ett antal år sedan och han hade mer eller mindre gått under jorden. Han bodde i ett mobile home i södra Kalifornien och fördrev tiden med att bland annat lyssna på klassisk musik och se klassiska balettavsnitt på sin DVD-spelare.

Det visade sig efterhand att Stanley var en stor beundrare av den svenska balettdansösen Nathalie Nordquist på Operan. Han ansåg att hennes Odette/Odile i Svansjön var det allra bästa framförandet någonsin. Jag tog kontakt med Nathalie efter Stanleys lovprisande och berättade om hennes stora beundrare i Kalifornien. Vi träffades sedan på ett konditori på Östermalm och Nathalie hade då med sig några DVD-skivor och ett brev och fotografi till Stanley som jag sedan skickade i samband med hans födelsedag. Stanley blev förstås överlycklig och detta var också för mig en bra inledning till Stanleys och min »resa« tillsammans.

Stanley betonade att om jag hade försökt kontakta honom ett år tidigare hade han inte svarat. Han hade under en stor del av sitt liv ett mycket svalt förhållande till sin pappa och menade att pappan var en elitist och en bigott med en *middle kingdom attitude*. P. C. Chang såg med andra ord ner på allt som inte var kinesiskt och menade att Kina var mittens rike. Stanley hade dock på sätt och vis försonats med sin pappa under senare år och han tänkte ofta på att pappan inte hade fått den uppmärksamhet som han förtjänade. Stanley menade att hans far var en brilliant person med många intressen (filosofi, historia, teater, pedagogik). Stanley menade också att han var den främste författaren

av FN-förklaringen. Detta var något som negligerades när de andra författarna skrev sina memoarer.

För Chang var det en stor tragedi att han inte kunde återvända till Kina efter Maos maktövertagande 1949. Han var också alienerad från Kuomintang-regimen som förlorade inbördeskriget mot Mao och han hade inga planer på att åka till Formosa dit regimen hade flytt. Under flera år innan sin FN-tjänstgöring hade Chang arbetat på sin brors universitet Nankai och på Tsinghua-colleget i Peking. En livsmission hos Chang hade varit att genom ett pedagogiskt nytänkande och ett konstruktivt kulturutbyte befrämja Kinas samhällsutveckling. De sista åren levde han, enligt sonen, klart förbittrad i den lilla staden Nutley och han var mycket frustrerad över att hans insatser inom FN inte hade blivit uppmärksammade tillräckligt. Han dog 1957 av en massiv hjärtattack och hade under sina sista år ingen kontakt med den FN-miljö som han hade varit så integrerad i tidigare.

Efter att min bok blev publicerad fick jag till min glädje en rad inbjudningar att hålla föredrag om den på flera universitet runt om i världen, däribland Columbia University och Nankai University. Och denna långa resa startade på Lindquists konditori med Torgny på Odengatan i Stockholm.

BO ROTHSTEIN

FRÅGAN OM TILLIT mellan personer som har delvis gemensamma, delvis motsatta intressen har kommit att bli en stor fråga inom samhällsvetenskapen. Redan för drygt femtio år sedan formulerade Kennet Arrow problemet: Så gott som varje kommersiell transaktion har inom sig ett element av förtroende. Han menade att mycket av den ekonomiska eftersläpningen i världen kan förklaras av bristen på ömsesidigt förtroende. Även statsvetaren Elinor Ostrom har framhållit att samhällen som framgångsrikt lyckas hantera gemensamma naturresurser, så att de inte utarmas genom övernyttjande, präglas av en stark social tillit.

Sedan dess har forskningen om tillitens dimensioner formligen exploderat, främst inom ämnen som ekonomi, sociologi och statsvetenskap. Graden av social tillit i ett samhälle samvarierar med god folkhälsa, ekonomiskt välstånd, välfungerade demokrati och låg korruption. Det existerar flera teorier som förklarar detta samband. En som lanserats av ekonomer bygger på begreppet transaktionskostnader, som är kostnader som uppkommer för att säkerställa att utbyten kommer att ske som överenskommit. Detta kan vara ekonomiska utbyten men också professionella, sociala och (föreställer jag mig) emotionella. De flesta av oss vill ogärna bli lurade, förda bakom ljuset, svikna, bedragna eller uppskörtade. Transaktionskostnader uppstår för att förhindra detta. Om någon av parterna anser att dessa kostnader är för höga kommer det för båda parter (och som regel också för samhället) fördelaktiga utbytet inte till stånd.

Forskningen om tillit har också kommit att undergräva en tidigare mycket använd teori om mänskliga relationer, nämligen den

neo-klassiska ekonomins axiom att människor agerar för att rationellt maximera sin egen nytta. För denna *economic man* (A) blir strategin att inledningsvis spela förtroendefull tills kontrahenten (B) anförtror denne något av betydande värde för att sedan med detta värde i händerna bedra B. Men B:s vetskap om att A förmodligen bara kommer att se till sitt egenintresse, och vid lämpligt tillfälle agera bedrägligt, gör att B inte kommer att inlåta sig till något utbyte alls med A. Man säga att *economic man*-typ av agerande leder till att aktörerna kommer att överlista varandra till ett för båda parter svårartat suboptimalt läge, vilket de sedan inte kan komma ur just genom sin bristande tillit till varandra. De goda nyheterna är emellertid att den numera mycket omfattande experimentella forskningen inom ekonomi och statsvetenskap har gett vid handen att *economic man* är en tämligen sällsynt typ. Inte så att de flesta är altruister. I stället utmärks huvudparten av mänskligt agerande i strategiska situationer av reciprocitet. Vi är beredda att samarbeta förtroendefullt och handla etiskt ansvarsfullt och bortse från vårt snöda egenintresse om vi uppfattar att de flesta andra är beredda att göra samma sak.

Det går numera att någorlunda tillförlitligt mäta vad som intresserar forskarsamhället, genom databaser som registrerar vetenskapliga publikationer. En sådan är *Web of Science* som registrerar över 12 000 vetenskapliga tidskrifter. Man kan där söka på hur ofta olika termer förekommer i en artikels rubrik, sammanfattning eller som av författarna angivna nyckeltermen. En sökning på termen »trust« visar på en dramatisk ökning, från några hundra i början av 1990-talet till över 15 000 år 2020.

Man skulle kunna anta att frågan om förtroendefullt samarbete kunde lösas genom lagar och formella kontrakt. Om de aktörer som ska samarbeta, i vårt fall förläggaren och författaren, bara skrev ett ordentligt kontrakt som tydligt stipulerade de bådadas skyldigheter och rättigheter, och om det också existerar opartiska domstolar som de kan vända sig till om det uppstår en konflikt om villkoren i kontraktet, så skulle någon ömsesidig tillit inte behövas.

Problemet är bara att i komplexa samarbetsprojekt är det ogörligt att skriva heltäckande kontrakt, det vill säga kontrakt som täcker varje typ av tänkbara meningsskiljaktigheter. Författare kan till exempel

tänkas råka ut för allehanda märkliga problem som försinkar skrivandet. Förläggaren kan likaså få många oväntade problem med korrektur, sättning, tryckning och marknadsföring av boken ifråga. Vad ska räknas som godtagbara och skäligena problem och vilka förseningar ska den felande parten hållas ekonomiskt ansvarig för?

Många komplicerade avtal mellan stora företag innehåller därför också en uppgörelse om en skiljenämnd som parterna kan vända sig till för att slita tvister om avtalet. Genom detta undviker man också den publicitet om konflikten som en civilrättslig domstolsprocess skulle innebära. För små bokförlag och enskilda författare är emellertid ett sådant förfarande alltför kostsamt, eftersom de som åtar sig uppdrag i sådana skiljenämnder som regel tar mycket höga arvoden.

Sverige utmärks, tillsammans med de övriga nordiska länderna, av en jämförelsevis mycket hög social tillit. Upp emot sju av tio invånare i dessa länder svarar i enkätundersökningar att de anser att man i allmänhet kan lita på andra människor. Detta är cirka dubbelt så många jämfört med det globala genomsnittet. Vad har nu detta för betydelse för relationen mellan förläggare och författare? Min empiri är begränsad, det medges, men så här ser den ut.

Jag har gett ut ett tiotal böcker med Torgny Wadensjö som förläggare. (Några av dessa böcker har för övrigt handlat om social tillit.) De bokkontrakt som jag signerat med Torgny Wadensjö är till sin textomfattning omkring sju gånger kortare än de ungefär tio bokkontrakt jag signerat med universitetsbaserade förlag i Storbritannien och USA. De senare är synnerligen detaljerade. Förlagen tar sig rätten att anlita en spökskrivare i den händelse jag inte skulle få färdigt mitt manuskript inom viss tid och jag har åtskilliga gånger fått skriva under på att jag ger förlaget rättigheten till de inkomster som skulle kunna uppstå i den händelse min bok blir till en kommersiell film.

Denna skillnad är måhända ingen tillfällighet. Det verkar som om längden på kontrakt för föreläsningar i olika länder är positivt korrelerad med graden av korruption och negativt med graden av tillit i landet. Jag har jämfört mina erfarenheter av detta med några kolleger i USA och de har samma erfarenhet som jag. Ju högre graden av korruption i landet där man inbjuds att föreläsa, desto svagare tillit och desto längre kontrakt. Mitt eget »rekord« i detta gäller en föreläs-

ning för motsvarigheten till Riksrevisionen i Peru – ett tjugotvå sidor långt tättskrivet kontrakt på spanska där varje sida dessutom skulle signeras.

Slutsatsen av detta är att min relation till Torgny Wadensjö som förläggare inte alls har byggts på de bokkontrakt som vi har undertecknat. Ingen av oss har någonsin åberopat någon paragraf i något av dessa kontrakt och vi har aldrig haft tillstymmelsen till konflikt om vad dessa kontrakt stipulerat. I stället har vårt samarbete, som tog sin början runt 1990, byggts på en hög grad av ömsesidig tillit och respekt. Ett i mitt tycke fint och njutbart sätt att samarbeta.

DANIEL SANDIN

FÖR EN LÄRARE bär de första dagarna efter ett sommarlov ofta med sig en sorts tomhet. Minnet av semesterns frihet sitter fortfarande hårt i kroppen och sommaren gör sig dessutom nästan alltid extra påtaglig just i början av augusti: en fuktig, skoningslös värme som inte alls passar i kommunala lokaler utan vare sig luftkonditionering eller fläktar. Men värmen går att uthärda. Minnet av ledigheten går att förtränga; rutiner kommer dessutom tillbaka märkligt snabbt. Svårare är det att hantera frånvaron av elever. En skola är bara en byggnad utan elever – ett tomt skal utan själ. Den dryga vecka som en lärare brukar få sysselsätta sig med diverse möten, planeringar och administrativa sysslor, innan eleverna anländer, upplever jag alltid som läsårets mest ansträngande dagar. Det är arbete som hålls vid liv på konstgjord väg. Det gäller att hålla ut och ta sig igenom, hålla fast vid vissheten om att eleverna kommer. Då fylls lokalerna igen – och jag. Men fram till dess får man leva med, eller kanske snarare *i*, tomheten.

Det var under sådana omständigheter jag pratade med Torgny Wadensjö för första gången. Jag minns precis var jag befann mig. Jag hade dragit mig tillbaka till skuggan under några träd i utkanten av Stadsparken i Lund. Katedralskolan, vid vilken jag arbetar som lärare, skulle under kommande termin byggas till och en del lärare hade därför varit tvungna att lämna sina arbetsrum i huvudbyggnaden och flytta till en lokal i Observatorieparken, precis intill Stadsparken. Jag hade själv haft lyckan att få behålla min plats i huvudbyggnaden, men just vid detta tillfälle minns jag att jag hade besökt mina kollegor i exilen och också lånat en stol som jag placerat under några träds

barmhärtiga skugga. Där satt jag och läste om romarriket. Tänk, jag minns till och med vad jag läste! Det var då telefonen ringde.

Jag hade under föregående år ägnat en del av min tid åt att skriva på ett bokmanus, som låg utanför de områden jag tidigare ägnat mig åt som författare. Jag hade under några år skrivit om ämnen som rörde olika skolrelaterade professionsfrågor. Men vid något tillfälle hade längtan efter att få skriva till en bredare publik och samtidigt få en möjlighet att ytterligare förkovra mig i mina ämnen växt sig så stor att den fick kraft att ta fysisk form. Jag hade flera idéer och av någon anledning gav jag mig i kast med den kanske mest aparta av dessa. Just *apart* var Torgnys ord. Det var ett av de epitet han använde när han sedermera introducerade boken vid releasen på Lunds stadsbibliotek. Han hade inte fel!

Varför finns det så stor upptagenhet inom såväl stora som små religioner av hur vi människor hanterar vårt hår? Det var en fråga som jag burit med mig under många år, och som nu hade resulterat i ett första manusutkast. Jag hade under våren letat efter ett förlag som kunde intressera sig för det. Jag förstod naturligtvis själv att ämnet var speciellt så jag visste inte vad jag kunde förvänta mig. Det jag däremot visste var att jag behövde ta kontakt med ett förlag som var nischade på att ge ut facklitteratur, och helst ett förlag som fokuserade på samhällsvetenskap i olika former. Och som verksam lärare i såväl historia som religionskunskap hade jag kommit i kontakt med åtskilliga titlar från Dialogos genom åren. Jag visste att det var ett kvalitetsförlag. Det var med andra ord värt ett försök. Men ärligt talat hade jag nog i princip gett upp det försöket när jag satt under träden i parken de där augustidagarna. Jag hade skickat in mitt manus någon gång under våren och inget hört därefter. Under sommaren hade jag ägnat mig åt annat. Jag hade börjat fundera på att se över manuset igen och pröva med några andra förlag. Eller kanske ge mig i kast med någon annan idé.

Men så ringde Torgny. En vänlig, lugn röst presenterade sig i andra änden. En förtroendeingivande, intresserad person tog form framför mig i de bilder som mitt huvud skapade under vårt samtal. Det visade sig senare att det första intrycket inte kom på skam.

Jodå, det fanns intresse. Torgny hade läst och gillat. Han hade lite tankar om vad som kunde läggas till och utvecklas, precis som en

förläggare ska ha. Jag lyssnade, uppfylldes av glädje och inspiration, precis som en författare gör när denne får bekräftelse. Ett fint samarbete tog sin början. Och just detta års läsårsstart blev i varje fall jag uppfylld. Skolans tomma lokaler kom liksom inte åt mig som de brukar, och värmen och längtan efter lovets frihet blev lättare att skaka av sig än annars.

Det tog ungefär ett år för oss att färdigställa boken. Ju mer jag lärde känna Torgny förstod jag vilken erfarenhet han besatt. Men jag såg också något mer. Han vågade ta risker. Han satsade på ett udda ämne av en inom detta område okänd författare. Boken, som kom att få titeln *Religion och hår*, skulle naturligtvis illustreras menade Torgny. Och den skulle ges ut i en inbunden utgåva. Resultatet blev givetvis magnifikt. Alla som är bekanta med Dialogos böcker förstår vad jag menar. Oavsett hur böckerna är illustrerade, bundna eller formgivna, kan man alltid vara säker på att de håller hög kvalitet formmässigt. Detsamma gäller naturligtvis innehållet. Har man som författare arbetat med ett manus i samarbete med en redaktör på Dialogos vet man att omsorgen om texten är stor. Men likväl, det var inte självklart att satsa så mycket på den bok jag skrivit. Det var ett vågspel. Jag antar att just förmågan att följa sin passion, att inte bara satsa på säkra kort utan att då och då följa magkänslan och satsa på det udda, det aparta om man så vill, är en viktig egenskap om man ska kunna lyckas som förläggare. Och att Torgny lyckats – och lyckas – vittnar Dialogos utgivningshistoria med all tydlighet om.

Så kom då boken ut. Den fick en lyckad release i Lund. Den var förvisso apart, men kanske var det också därför den väckte intresse. Och det gör den fortfarande. För det är en annan fin fördel med att vara utgiven på Dialogos. Här får böckerna finnas i flera år. Kvalitetsböcker är inga färskvaror, deklarerar man på sin hemsida. De flesta av Dialogos böcker håller för lagring! Det är fint att vara i sådant sällskap.

Min första bok på Dialogos blev en inledning på ett fint samarbete med Torgny och hans trevliga hustru Jolanta. *Religion och hår* blev faktiskt också Dialogos första ljudbok. En uppföljare skrevs och gavs ut, lika snyggt formgiven som föregångaren. Den heter *Religion och sex* och kom ut 2021. Det finns ingen anledning att betvivla ett fortsatt samarbete.

Med denna historia vill jag framföra mina varmaste gratulationer och bästa lyckönskningar till dig Torgny, i samband med din 75-årsdag.

Grattis! *Biz hundert un tsvantsig!*

JOHAN SCHÜCK

JANUARI 2009 HADE jag just lämnat Dagens Nyheter, efter att ha varit anställd där i nästan 35 år. Världen stod öppen, men ännu visste jag bara delvis vad den nya valfriheten skulle användas till. Det var ett tillfälle som bokförläggaren Torgny visste att utnyttja.

Hans fråga till mig var om jag ville skriva en ABC-bok om ekonomi, journalistiskt hållen men samtidigt litet mer tidlös och resonerande än en dagstidningsartikel. Syftet skulle vara pedagogiskt: att kortfattat och lättbegripligt beskriva hur samhällsekonomin fungerar.

Det skulle inte krävas några särskilda förkunskaper för att vara av läsare av en sådan bok, utan att endast ett intresse av att få veta mer. Tanken var att allmänheten skulle få lättare att bilda sig en egen uppfattning, utifrån de fakta och resonemang som presenterades i boken.

Idén lät tilltalande och jag blev givetvis ganska smickrad över frågan. Men tiden var knapp. Tanken var ju att jag – som inte hade skrivit någon bok tidigare – skulle ha ett manus klart till sommaren, så att boken kunde komma ut under hösten samma år.

En viss hjälp var ju att Torgny redan hade bestämt vissa riktlinjer. Boken skulle ha 29 kapitel, ett för varje bokstav i alfabetet. Kapitlen skulle vara lika långa, cirka 7 000 tecken, även om undantag kunde beviljas för svåra bokstäver som X och Z där jag fick skriva kortare. Kapitlen skulle tillsammans täcka de flesta aktuella ekonomiområden och samtidigt ha en mer långsiktig karaktär.

Det lät ju bra, särskilt som Torgny också hade valt vissa ämnen som han ville ha belysta. F skulle reserveras för Friedman och K för Keynes. A betydde arbetslöshet och I inflation. Lika bestämt var det med ämnen för några bokstäver till.

Men sedan blev det svårare när Torgny och jag satt på ett kafé och bollade idéer. Konjunktur måste ju finnas med, men K var ju redan upptaget. Lösningen fick bli att använda ordet cykler och på det sättet ordna med ett uppslagsord på C. Men S är ju första bokstav i två nödvändiga ämnen som stabiliseringspolitik och skatter – nödlösningen blev att plocka in skatterna under L (Lafferkurvan).

Så där höll vi på, men i längden blev det alltmer komplicerat och jag fick en rejäl hemläxa att ta hand om. Q fick bli engelskans *quantitative easing*, förkortat QE. X hittade jag i en gammal lärobok som tog upp frågan om x-ineffektivitet, ett begrepp vars innebörd senare nästan blivit bortglömd. Y blev, med litet swenglish, yieldkurvan.

Slutligen Z, där Torgny kom med lösningen: Zuckerberg, som förutom IT fick handa om entreprenörskap (eftersom E redan var upptaget av euron).

Då hade vi också bestämt att G betydde genusperspektiv, att H stod för hållbarhet och att Ä gällde äganderätt. Det politiska perspektivet var ibland svårt att hålla utanför och egna värderingar kunde ibland inte undvikas i texten, såsom om J – jämlikhet – och P – protektionism.

En svårare fråga var vem som var målgruppen och i vilken situation som boken skulle användas. Det var ju inte en lärobok, utan snarare en uppslagsbok eller en essäbok. Den riktade sig till alla åldrar, men ungdomar köper inte böcker av detta slag. Däremot fungerade den bra som present från far- och morföräldrar som ville att barnbarnen skulle lära sig mer.

I mitt skrivande tänkte jag dock inte så mycket på läsarkategorier, utan mer på vad jag själv som yngre hade velat läsa. Arbetet var på så sätt lustfyllt och jag kunde göra roliga utvecklingar till Bibeln, vilket gällde när Josef berättade för farao om kommande sju feta och sju magra år – ett slags tidig konjunkturprognos. Skönlitteraturen fick också sitt genom boken *Krig och fred*, där Leo Tolstoj beskrev hur en okänd faktor x (som handlade om människors inre drivkrafter) blev avgörande för vilken armé som blev mest framgångsrik.

Litet spretigt blev det väl, men samtidigt också personligt. Jag fick berätta om mina upplevelser vid Världsekonomiskt forums möten i Davos och om egna intervjuer med USA-ekonomer kring det laddade

ämnet migration. Vissa åsikter fick komma fram, såsom att protektionism är skadlig och att bostadsmarknaden är i behov av genomgripande reformer. Svåra avvägningar beskrevs också, såsom att jämlikheten behöver öka men utan att det hämmar tillväxten.

Utöver Torgny fick jag två framstående forskare – nationalekonomen Eskil Wadensjö och statsvetaren Olof Petersson – som lektörer av boken. Deras kunniga kommentarer betydde att några delar av texten fick arbetas om. Vissa korrigeringar gjordes också efter diskussioner med språkgranskaren. Som helhet blev boken därmed betydligt bättre än om jag hade arbetat helt på egen hand.

Till det positiva intrycket bidrog också att boken hade försetts med en mycket trevlig pärm som förde tankarna till Lennart Hellsings barnböcker från 1950-talet. Patrik Sundström som stod för grafisk form och illustrationer är värd en stor eloge.

Schücks ABC publicerades som planerat på hösten 2019. Den recenserades ganska snart på sajten Ekonomistas av Robert Östling från Handelshögskolan i Stockholm (han hade tidigare varit opponert vid ett seminarium om boken), liksom i tidskriften Ekonomisk Debatt av Karin Bergman från Lunds universitet. Båda var positiva, men kom också med välmotiverad kritik. Östling tyckte att jag borde ägnat mer utrymme åt att förklara svåra ekonomiska begrepp och sammanhang, medan Bergman undrade vem boken egentligen riktade sig till. Hon ansåg också att boken borde ha haft en sammanfattande avslutning.

Ekonomiekot hade också en recession av ekonomikorrespondenten Kristian Åström, medan det var tyst från dagspressen. Det gjorde nu inte så mycket, eftersom försäljningen till stor del var beroende av mina egna insatser i marknadsföringen. Jag var ute mycket och berättade om boken, vilket gick relativt bra. Däremot sålde den mindre än väntat i bokhandeln.

Sedan kom dock det stora bakslaget under mars 2020, i form av pandemin. De fysiska mötena tog tvärt slut och ersattes till viss del med digitala möten. Sådana har också sina förtjänster, men fungerar inte som säljkanal. Det psykologiska avståndet mellan talaren och publiken blir för stort och det ges ingen draghjälp av tongivande deltagare vid mötet.

Bokens innehåll blev samtidigt mindre aktuellt, i den meningen att pandemin – av självklara skäl – inte diskuterades i texten. Samma gällde sedan även Ukrainakriget och dess ekonomiska följder. Boken handlar visserligen om sådant som inflation, arbetslöshet och risk för depression, men på ett mer principiellt plan än utifrån en pågående kris. Hade den skrivits litet senare så hade ett kapitel givetvis handlat om covid-19 och pandemier och ett annat om Ryssland och Ukraina, kopplat till världsekonomin.

När det åter blev möjligt att hålla fysiska möten, så gick det ändå att sälja boken igen. Men begripligt nog var det trögare än förut. Det rörde sig ju ändå om en färskvara som i någon mån hade tappat sin fräschör. Ibland fick jag uppmuntrande frågor om det inte var dags för en ny upplaga, vilket det onekligen låg något i.

Torgnys goda idé som gav upphov till boken tog inte hänsyn till katastrofer, av ett slag som knappast någon kunde förutse. Själv är jag tacksam mot honom för att han lotsade fram min första bok och tog den affärsrisk som det innebar. För mig var det lärorikt och gav en positiv start på min nya tillvaro som pensionerad dagstidningsjournalist och nybliven frilansskribent.

HANS SJÖGREN

TORGNU HAR VARIT förläggare till fyra av mina böcker. Den första var *Obligationsmarknaden*. Kontakten förmedlades av Gunnar Eliasson, som innan han blev vd för Obligationsfrämjandet hade arbetat tillsammans med Torgny på SNS. Året var 1993. Ett seminarium anordnades och mitt utkast till inledningskapitel sågades välviligt av professor Hans Tson Söderström, medan Torgny och andra deltagare i seminariet var försiktigt positiva. Efter ytterligare tankearbete kunde jag något år senare presentera ett manus till en antologi, som också blev till färdig bok. Med tanke på det intresse som obligationsmarknaden rönt i spåret av aktiemarknadens kollaps och det tidiga 1990-talets finanskris, förväntade sig Torgny goda försäljningssiffror. Men någon kioskvältare blev det knappast. Däremot kom boken väl till pass för forskare och studenter som behövde fördjupa sig i ämnet. Det färgglada omslaget som Torgny och jag »snickrade ihop« sticker ut bland de fackböcker som jag träffat på.

Den andra boken ingick i ett projekt med målet att skriva en biografi om Jacob Wallenberg (1892–1980). Mitt uppdrag var att med hjälp av arkivstudier ta reda på vad Wallenberg uträttat i några av de bolag där han suttit som styrelseordförande, för att därefter författa en bok baserad på dessa fallstudier (Astra, Stora Kopparberg och Svenska Tändsticksaktiebolaget). Det unika med projektet var att jag fick oinskränkt tillgång till allt företagsinternt material, vilket kompletterades med ett synnerligen rikt intervjumaterial. Själva biografien skrevs av professor Håkan Lindgren, ett arbete som kom att prisas av Svenska Akademien. Min femhundra sidiga bok (*Den uthålliga kapitalismen: bolagsstyrningen i Astra, Stora Kopparberg och Svenska*

Tändsticksaktiebolaget), med rikligt statistiskt material, krävde mycket av både förläggare och författare. Torgny och hans medarbetare på SNS hjälpte mig att gå i mål på bästa sätt. Vid bokpresentationen kommenterade praktiker från de berörda bolagen forskningsresultaten. I arbetet med att ta fram denna bok fördjupades mitt samarbete med Torgny. Jag hade redan innan insett hur stödjande Torgny var som förläggare, hur han med få ord fick mig att tänka i goda banor. Även i denna process mot färdig skrift lyckades han skingra min oro och rastlöshet, genom sin erfarenhet och sitt säkra lugn. Boken mottogs väl inom akademien och i näringslivet, och än idag händer det att personer som arbetat i de tre företagen hör av sig med förfrågan om exemplar. I en andra upplaga, som utkom 2012, inarbetades ett avsnitt med syfte att göra den mer attraktiv som kursbok för studenter på ekonomutbildningar.

Den tredje boken Torgny och jag har tillsammans är *Högtryck: SAS och omvandlingen*, som utkom på Dialogos 2015. Ordet Högtryck valdes för att visa boken handlade om flygverksamhet och att denna bransch sedan den avreglerades på 1990-talet befunnit sig under marknadens omvandlingstryck. Även här fanns oinskränkt tillgång till företagsinternt material kompletterat med ett rikt intervju-material. Jag stod fri som forskare, med finansiering från stiftelser, i motsats till uppdragsforskning med finansiering från det granskade företaget. Torgny fann projektet intressesant och resultat blev en bok där jag ansträngde mig för att skrivare enklare än tidigare, utan att ge avkall på vetenskaplig metod. På bokeventet på Handelshögskolan i Stockholm agerade Torgny moderator medan Hans Dalborg, tidigare direktör och styrelseordförande i Nordea, kommenterade innehållet med referenser till egna erfarenheter av nordiskt samarbete. Många bokpresentationer följde därefter, bland annat på Bokmässan i Göteborg, med Torgny och Jolanta som ivriga påhejare på distans. Boken finns kvar på kurslistor för blivande civilekonomer och har i press och annan media på grund av SAS kriser fått ett utsträckt liv.

Den fjärde boken heter *Änkor med makt* och utkom 2021. Den handlar om vad som motiverar kvinnor att ta över makten i företag efter att deras affärsdrivande makar plötsligt och oväntat gått ur tiden. I boken porträtteras såväl 1700-talets nordiska kvinnliga bruks-

patroner som världens idag mäktigaste affärsänkor. Gemensamt för dem alla visar sig vara en strävan att undkomma »den dubbla döden« – att makens död ska följas av familjeföretagets död. På det vackra omslaget tronar den legendariska *Veuve Clicquot*, som efter att hennes make dött när hon var 27 fortsatte driva vinhandel i fyrtio år, utvecklade nya metoder för champagnetillverkning, och som gett upphov till drycken med smeknamnet Gula Änkan. Torgny och Andreas Wadensjö var i högsta grad personligt engagerade i arbetet mot färdig bok, medan Jolanta i kraft av sin sociala nätverkskapacitet såg till att skriften fick en tillbörlig spridning. Publikmässigt sett nåddes en höjdpunkt när över fyrahundra personer tog del av min bokpresentation på Biografen Rigoletto på Kungsgatan i Stockholm, allt tack vare Torgnys och Jolantas förarbete. Vi följde upp framgången med att även ge ut den som ljudbok.

Låt mig få avsluta med några tankar om förläggarens betydelse för en forskare med ambitionen att skriva facklitteratur, inte minst populärvetenskapliga verk på svenska. Som bekant förväntas akademiker utöver forskning och undervisning ägna sig åt att sprida sina forskningsresultat i samhället i stort, något som kommit att kallas för den tredje uppgiften. För att detta ska bli möjligt krävs en rad funktioner, som tar vid där högskolevärldens uppdrag slutar. I denna stödjande infrastruktur, om jag får kalla den så, är Torgny som förläggare central i Sverige för utgivningen av facklitteratur inom humaniora och samhällsvetenskap.

Till saken hör att de flesta fackböcker trycks i små upplagor, vilket innebär att de flesta förlag vill se ett produktionsstöd från författaren, som täcker en del av framställningskostnaderna. Sådana tryckningsbidrag kommer vanligtvis från stiftelser. Följaktligen tillhör även stiftelser den stödjande infrastruktur som möjliggör att akademisk facklitteratur på svenska kan publiceras och marknadsföras. En annan lika viktig funktion, i synnerhet för humanister och samhällsvetare, har arkiven, som gör att forskare kan blir mer säkra i sina gissningar än vad de annars hade kunnat vara. I detta sammanhang kan arkivariens roll i forskningsprocessen inte nog betonas – utan dennes nogsamma dokumenthantering och spårsinne lever ambitiösa projektplaner farligt och riskerar att kraschlanda.

Att det inte räcker med enbart institutioner utan att det också behövs personligt engagemang är kanske allra tydligt i fallet med förläggaren. På en liten marknad som den svenska, med sina begränsade upplagor inom facklitteratur, behövs förläggare som värnar om det svenska språket och det tryckta ordets betydelse. I ett skede när författaren inte tror sig kunna göra mer, visar det sig alltid att kompetenta redaktörer har förmåga att öka kvaliteten i alla avseenden. Sådant ökar läsvärdet väsentligt. Förläggarens position som nätverkare mellan författare, formgivare, bild- och textredaktörer samt tryckeri är unik. Förläggarens mediakontakter bidrar dessutom till att böckerna recenseras. Dessa egenskaper finns samlade hos Torgny.

Torgny är en förläggare som förmår skapa intellektuell rörelse hos mig som författare. Att han inspirerat mig till att skriva mer, och helst bättre, tror jag dock inte att han helt har förstått. För det ligger så naturligt för honom att varva kloka ord på vägen med avväpnande slagfärdig humor. Hur han tolkat sin roll som förläggare väcker min beundran. Leve Torgny – vår gode, glade och bildade förläggare.

ANNIKA STRÖM MELIN

JOURNALISTER HAR OFTA ett ganska olyckligt förhållande till vetenskap och akademi. Under årens lopp har jag träffat en hel del kollegor som har avbrutna universitetsstudier eller en oavslutad forskarutbildning bakom sig och sådant kan skapa vilja till upprätelse. Det bor en misslyckad och revanschsugen akademiker i många journalister och det kan sporra till försök att visa att det minsann inte krävs en doktorsexamen för att skriva om svåra saker.

Mitt intryck är att forskares relation till journalistiken kan vara minst lika komplicerad. Bakom viljan att ägna sig åt universitetsstudier ligger ofta både lust och förmåga att formulera och uttrycka sig, men akademiker måste lägga band på sig och kan inte skriva lika hämningslöst och självgott som journalister ofta tillåter sig. Det kan säkert leda till ett slags omvänd revanschlust inom akademien och drivkraft till att utmana den ytliga journalistikens överdrifter och förenklade slutsatser.

Samtidigt finns det så mycket som förenar. Lusten att försöka ta reda på hur saker och ting egentligen förhåller sig är en gemensam utgångspunkt som borde kunna leda till ett inspirerande och för båda parter givande utbyte. Dessutom skulle hela samhället vinna på att fler journalister skaffar sig fördjupad kunskap om både det ena och det andra och att fler forskare deltar i den offentliga debatten genom att bidra med sina insikter om hur komplexa problem kan förklaras och lösas.

För egen del var jag för otålig och lat för att sitta kvar i Carolina Redivivas läsesalar och katalogisera uppgifter om de växande skördar som lade grund för Sverige industrialisering. När jag fick ett sommar-

vikariat på Västerbottens-Kuriren lämnade jag Uppsala universitet och kom aldrig tillbaka, men viljan att borra djupare i och skriva längre texter om sådant som intresserar mig finns kvar.

Allt detta brukar jag tänka på när jag har kontakt med Torgny Wadensjö. Det förlag som han driver tillsammans med hustrun Jolanta kan ses som ett litet publicistiskt universitet och det var underbart att få bli en del av ett sådant sammanhang. Första gången vi hade kontakt var när jag på eget bevåg hade skickat in ett manus till Dialogos förlag. Torgny svarade snabbt och var ganska korthuggen. »Det här är ju intressant«, tyckte han och vi kom fort överens. Några längre utläggningar behövdes inte. Sedan kopplade han ihop mig med sin dotter Patricia och det var ett sant nöje att samarbeta med en så kunnig och skicklig redaktör. Boken *Europas svaga hjärta: från Haag 1948 till Budapest 2014* blev väl ingen kioskvältare, men det var härligt att få lägga ut texten om ett ämne som inte genererar särskilt många klick på nätet.

Under de fyrtio år som jag har arbetat som journalist har yrket förändrats. I början av 1980-talet uppmuntrades vi att fördjupa oss och det fanns specialreportrar som förväntades följa vad som hände inom deras bevakningsområden. Det rådde inte brist på pengar till kurser och resor vilkas enda syfte var att förbättra journalisternas kunskap och förståelse av olika sakområden. Nyhetsmaskinen gick så oändligt mycket långsammare på den tiden.

Sedan dess har konkurrensen på marknaden blivit mycket hårdare, specialreportrarna har (i stort sett) försvunnit. I stället för gångna tiders redaktionsbeslut om vad läsarna, lyssnarna och tittarna bör och behöver få veta är publikens klick styrande för utbudet. Förändringarna är förstas inte bara av ondo och det fanns utan tvivel en rejäl dos förmynderi bakom redaktionernas uppfattningar om vad folk borde intressera sig för. Mycket har blivit bättre, men det är faktiskt svårt att få sakliga artiklar om EU-politiken att svänga på nätet. Hårdvinklade (och felaktiga) nyheter om EU-skatt på snus kan däremot leda till folkstorm på några minuter. Sådant kan få en gammal journalist att längta till Uppsala.

När jag klev in i Torgnys av böcker överfyllda kontor kändes det nästan som om jag var tillbaka. Tänk att få möta hans milda, vänliga

och samtidigt skarpa blick och inse att han faktiskt tyckte att mitt manus om ett så udda ämne som Europarörelsens utveckling efter andra världskriget var läsvärt. Till all lycka verkade han inte heller bry sig om att jag hade lämnat universitetet för flera decennier sedan. I Dialogos krets av författare fanns journalister, forskare, diplomater, jurister och annat sakkunnigt folk. Skribenterna hade skiftande bakgrund men driften att skriva och viljan att sprida kunskap om sina älsklingsämnen tycktes vara en gemensam nämnare.

I faktaförvrängningens tidevarv behövs sådant vetande mer än någonsin. Förlagen och tidningsredaktionerna borde slåss om ämbetsmän som vet allt om statsförvaltningens innersta väsen, diplomater som har levt i och lärt sig förstå fjärran länder, journalister som förkovrar sig och forskare som tar sin tredje uppgift på allvar, men så är det tyvärr inte. Det är inte bara de stora redaktionerna som har rationaliserat bort specialreportrarna. Vid universitetet verkar meritvärdet av artiklar som vänder sig till en bredare publik vara lika med noll och på de stora förlagen försvinner fackboksredaktörerna. Det paradoxala med vårt kunskapssamhälle är att kunskap betraktas som fri tillgång på en marknad där det mesta kan googlas fram och alla får betalt utom de som ägnar sina liv åt att gå till källorna och försöker fördjupa sitt kunnande.

I detta mörker är Dialogos förlag ett ljus och Torgny borde naturligtvis få en stilig medalj för sitt tålmodiga kunskapsspridande arbete. Men först ett rejält grattis!

INGVAR SVANBERG

AR 2003 VAR det dags för den oförliknelige förläggaren Claes-Göran Jönsson att gå i pension och verksamheten på Arena förlag under hans egid skulle upphöra. Jag antog att det därmed inte längre skulle bli möjligt att publicera fackböcker av det slag som jag ägnat dryga 25 år att ge ut. I många fall handlade det om antologier och handböcker som utgjorde ett slags biprodukter från olika projekt. Det var en typ av publikationer som de större förlagen ofta ryggade inför. Noter, om än diskret gömda i slutet av boken, gick exempelvis sällan hem. Claes-Göran hade dock inga dubier utan gav ut även sådana böcker. Och det hann bli åtskilliga titlar, varav en till och med August-nominerades. Det är klart att jag tyckte det var vemodigt att vårt samarbete nu skulle upphöra.

Men Claes-Göran ringde upp mig och menade att det inte skulle vara slut med bokskrivandet för min del bara för att han nu pensionerade sig. Hans utgivning hade nämligen tagits över av förläggaren Torgny Wadensjö, som drev förlaget Dialogos. Claes-Göran arrangerade ett möte med Torgny. Det ägde faktiskt rum någon dag efter mordet på utrikesminister Anna Lindh. Vi träffades på Kungliga biblioteket. Samtalet kretsade förstås mycket om denna förskräckliga händelse. Men vi fortsatte till någon lunchkrog och uppenbarligen fungerade personkemin, ty efter mötet hade jag med mig en beställning på en handbok om de nya EU-länderna. Efter att ha gått igenom min tidigare utgivning på Arena ville Torgny också satsa på nyutgåvor av flera titlar.

Och så blev det! Det var ju uppmuntrande att se böckerna komma ut på nytt. Det visade sig att Torgny hade ett genuint intresse för fack-

böcker. Torgny ville till exempel på nytt ge ut min utgåva av den flamländske franciskanermunken Vilhelm av Rubruks resa 1253–1255 från Konstantinopel till mongolhärskaren Möngke Khan som residerade i Karakorum, det vill säga mongolrikets huvudstad. Vilhelms reseberättelse är full av etnografiska detaljer om den mongoliska kulturen på medeltiden, och skildringen är både äldre och långt tillförlitligare än Marco Polos mer kända berättelse. Vilhelms framställning har också en personlig ton som gör att man kommer den resande munken inpå livet. Det var roligt att Torgny ville satsa på en ny upplaga och dessutom göra den tillgänglig i ett tilltalande format. Så vitt jag förstår fann den nya läsare via en bokklubb som specialiserat sig på böcker om historia. Vilhelms reseberättelse kom ut 2006. Några år senare ville Torgny ge ut min växtnamnsbok i omarbetad form, och som resulterade i *De svenska växtnamnens ABC*, likaså i en elegant formgiven upplaga 2009.

Alltsedan senare hälften av 1990-talet har jag koncentrerat mig mer på forskningsområdet etnobiologi. Nyckelorden i sammanhanget är biodiversitet, biokulturella domäner, hållbart nyttjande, kulturella ekosystemtjänster, lokala kunskaper, resursutnyttjande och relationen mellan människor–landskapet–biotan (med biotan avses de organismer och mikroorganismer som finns inom ett specifikt område). Ämnet befinner sig i skärningspunkten mellan etnologi/kulturantropologi, ekologi, lingvistik och biologi. Torgny har inte tvekat, utan jag har fått ge ut böcker om människans relationer till växter och svampar, däggdjur, lejon, kräl- och groddjur samt flera titlar om fåglar, alla resultat av projekt som också redovisats i internationella och svenska vetenskapliga tidskriftsartiklar. En del av böckerna har sålt bra och i åtskilliga fall resulterat i längre inslag i Vetenskapsradion Historia.

Redan vid början av vårt samarbete uttryckte Torgny ett önskemål rörande en bok som ännu inte realiserats, inte minst för att det skulle kräva mera tid och förberedelser än jag hittilldags kunna avsätta, nämligen en kulturhistoria om svenska måltidsvanor under tusen år. Förvisso handlar kosthållning mycket om lokalt resursutnyttjande och om betydelsen av biodiversitet, så kost- och måltidsorienterade studier faller inom det etnobiologiska fältet. Jag har skrivit en del

vetenskapliga artiklar i ämnet. En fråga som intresserat mig är varför vi äter så lite blod- och inälvsmat i dagens Sverige. Det finns till och med människor som tycks ha utvecklat någon slags aversion mot dessa förträffliga råvaror. Utomlands har jag ofta avnjutit kulinariska måltider baserade på lever, mage, hjärta, njurar och blod. Det har alltid smakat förträffligt. Jag tycker det är konstigt att sådana ämnen går till spillo vid slakt i Sverige. Det är knappast etiskt, ej heller hållbart! Dessutom var det mesta av detta fortfarande ett naturligt och omtyckt inslag i husmanskosten när jag växte upp.

Torgny nappade direkt på idén och det visade sig att han själv var mycket förtjust i sådan mat. I Polen har han ofta fått uppleva *flaki zupa*, den läckra polska motsvarigheten till fransmännens *tripe* eller turkarnas *işkembe çorbası*, det vill säga soppa gjord på får- eller ko-mage! Smakar mycket bättre än det låter. Till och med på flygplatsen i Warszawa kan man avnjuta en utmärkt *flaki* för en spottstyver. Den polska blodkorven, som också serveras överallt, kan tävla med den franska *boudin noir*. Visst skulle vi göra en sådan bok. Torgny visade idel entusiasm och bestämde titeln till *Hjärtegott*. Idén var att det skulle vara en receptbok för människor som är roade av att laga god mat, inte någon volym med klatschiga illustrationer på rätter som ingen gör. Gunilla Lindell, pensionerad hushållslärlarinna och matskribent från Uppsala, stod för utprovningen av recepten. Blodkorv av olika slag införskaffade jag under resor i Europa, medan Gunilla tillagade italiensk *sanguinaccio* och klassisk svensk blodpannkaka. Vi testade också olika leverrätter och rätter gjorda på andra inälvor. Recept inhämtades från när och fjärran. Vi samlade inte mindre än 99 recept på enkel, god och nyttig och inte minst prisvärd husmanskost från olika länder som baserades på blod- och inälvsmat. Recepten interfererades med kulturhistoriska notiser. Det här var en fantastiskt rolig bok att göra. Det verkade Torgny också tycka. *Hjärtegott*, med den uppfordrande undertiteln *Riktig mat för barn och vuxna*, kom ut i oktober 2010. Tyvärr blev det aldrig den kioskvältare vi hade hoppats på, trots Torgnys och Jolantas ihärdiga marknadsföring. Recensenterna var inte negativa, utan snarare försiktigt avvaktande. Trots att i stort sett hela världen njuter av detta kulinariska kulturarv tycks särskilt yngre nutidsmänniskor i Sverige göra sig urarva. Det tyckte vi var

tråkigt. Min favorit bland inälvsmaten är den mustiga gryta av lammhjärta, lammlever och lammnjuror med lök som jag haft möjlighet att äta på Färöarna. Receptet finns med i *Hjärtegott*. Jag tycker det är fantastiskt att få samarbeta med en förläggare som tror på bokidéer, hur hopplösa de än kan tyckas vara för de större förlagen. *Hjärtegott* har sålt (och säljs fortfarande) i liten skala till matentusiaster, så den har kommit till viss nytta i alla fall.

Det har redan hunnit gå 20 år sedan Torgny och jag började vårt samarbete den där trista septemberdagen 2003. Vi har båda hunnit bli pensionärer. Våra telefonsamtal handlar numera, inte minst under coronan, också om pensionärlivets olika sidor. Men vi stretar vidare med olika bokidéer. Boken om kostens kulturhistoria, som jag tycker var en eminent idé av Torgny, har vi ännu inte lyckats realisera. Men vi har andra titlar i pipelinen. Jag ser fram emot fortsatt samarbete.

MATTIAS TYDÉN

JÄMNÅRIG MED TORGNY Wadensjö är *Bokutredningen* – en statlig kommitté som liksom jubilaren således såg dagens ljus sommaren 1948. Under Ragnar Edenmans ledning samlades här en mindre grupp förläggare, bokhandlare, författare och politiker med det ansvarsfulla uppdraget att undersöka »vilka åtgärder som från det allmännas sida böra vidtagas för att såsom ett led i den eftersträvade kulturella upprustningen göra värdefull litteratur tillgänglig för alla svenska hem«. Läget var i viss mån besvärligt, hade ansvarig minister meddelat, i det att den värdefulla litteraturens upplagor ofta var små, medan den kolorerade veckopressen och »litterärt mindre betydande bestsellers« fått en väldig utbredning. Passande lät kommittémedlemmen Carl Emil Englund parallellt med utredningsarbetet utge diktsamlingen *Ödslighet*, ytterligare ett exempel på poetens »tyngande melankoli, ett ofta beklämande kompakt svårmod« enligt Dagens Nyheters recensent.

Mot den bakgrunden är det kanske förvånande att utredarna, i sin slutrapport 1952 (SOU 1952:23), ändå bedömde framtidsutsikterna som förhållandevis ljusa. Visst var det sant att närmare en tredjedel av svenska folket stod främmande för böckernas värld, som kommittén uttryckte det. Men det fanns goda möjligheter att väcka läsintresset och 63 procent – kunde en Gallupundersökning visa – var faktiskt regelbundna bokläsare. Till utredarnas glädje visade dessutom en särskild »ödebygdsstudie« ett oväntat högt läsintresse inom »ett klientel, utvalt i avlägsnare trakter med dåliga kommunikationer«.

Bokutredningen utmynnade så småningom i den biblioteksersättning för utlånade böcker som sedan 1954 delas ut till svenska förfat-

tare. Men det är inte den historien som ska berättas här och frågan är hur Torgny Wadensjö kommer in i bilden. Det gör han inte omedelbart. Men låter vi några decennier passera är det lättare att se hur de båda årsbarnen lever sina parallella liv och på ett litet motsägelsefullt sätt förhåller sig till varandra. När redaktör Wadensjö 1985 lämnar Bra Böcker och Skåne för SNS Förlag och huvudstaden (»Vi är lite av äventyrare och tycker det är spännande att bo i Stockholm« kommenterade han familjens flytt i ett tidningsreportage) är det helt i linje med Bokutredningens formulering: »det gäller i sista hand att avgöra vad som är värdefullt och mindre värdefullt, och riktigheten i det val som träffas kan icke restlöst avläsas ur försäljningssiffrorna«.

Å andra sidan är det uppenbart att kommittén gav varningssignaler som antydde att utgivningen vid SNS, och kanske än mer den senare satsningen på Dialogos förlag, kunde vara något av ett vågspel. Enligt den av Bokutredningen citerade pedagogen Torsten Husén hade en avsevärd del av de vuxna medborgarna, ja kanske rentav majoriteten läsare, »blivit stående på ett utvecklingsstadium, som korresponderar mot huvuddelen av veckotidningsnovellernas 'sanna berättelser ur livet' och Sigge Stark-genren«. Utredningens beställda Gallup visade dessutom att böcker inom ämnesområdet samhälls- och rättsvetenskap lockade så få läsare att summan i procent räknat blev noll. Historia låg bättre till med fyra procent av de tillfrågade, vilket fortfarande var mindre än den andel svenskar som angav att de helst tillbringade fritiden med vad utredningen klassificerade som »passiva hemmasysselsättningar«: att vila och sova (åtta procent).

Vissa av Torgny Wadensjöes satsningar kan alltså ses som en stilla vägran att acceptera de dystrare bland Bokutredningens slutsatser. Man kan till exempel nämna det så kallade Pocketbiblioteket, med inspiration från Verdandis populärvetenskapliga och på 1950-talet insomnade skriftserie, som SNS och Wadensjö lanserade en bit in på det nya millenniet: »korta och folkbildande faktaböcker på 96 sidor« men »de är inga deckare«. Svenska Dagbladets utsända tycks särskilt ha intresserat sig för omfånget – varför just 96 sidor? »Det har med trycket att göra«, konstaterade förlagschefen. Jag har för egen del mött samma oförtröttliga pionjäranda, som när Jolanta och Torgny Wadensjöes Dialogos beslöt ta över utgivningen av Bokförlaget Are-

nas, tidigare Gidlunds, utgivning och ge något åldrade böcker nytt liv i nya upplagor, liksom i ett samarbetsprojekt kring fackböcker i samverkan med Institutet för framtidsstudier.

Bokläsandet minskar, meddelar Statistiska centralbyrån och angav nyligen att den svenska befolkningen numera kan delas upp i tre ungefär lika stora delar: en tredjedel som läser böcker varje vecka, en tredjedel som läser »mera sällan« och en tredjedel som inte läser böcker alls. I enlighet med principen om språkets performativa kraft kan felet vara Bokutredningens. I denna påpekades nämligen att svenska språket saknade en term »som mera positivt definierar den bristande aktiviteten beträffande bokläsningen« och man lanserade därför begreppet »icke-bokläsare«. Det är alltså denna människa som tar gestalt – paradoxalt nog jämte sin motsats Torgny Wadensjö – och sedan tycks förmera sig. Fast ärligt talat tar det sin tid. Från den knappa tredjedelens 29 procent 1952 till den dryga tredjedelens 34 procent enligt dagens SCB.

Läsandet och icke-läsandet har återkommande diskuterats mot bakgrund av bokens konkurrens från andra medier och uttrycksformer. Ofta framställs detta som växande hot, men frågan är inte ny och slutsatserna har växlat. Pedagogen och riksdagsmannen Leonard Dahm framhöll redan 1867 det talade ordets fördelar: »Allt som är teori, kan återgifvas i böcker, men det är icke sagdt, att dessa böcker läsas af många. Boken har dessutom det felet, att den icke följer med sin tid, hvilket en lefvande föreläsare kan göra.« Bokutredningen å sin sida menade 1952 att ingen uppfinning – radion, filmen eller televisionen – kunnat mer än komplettera den tryckta boken. Senare kommittéer har pekat på konkurrensen från »kassett- och kabel-tv, satellitsändningar, bildplattor, mikroficher etc.« men också på bokens fördelar genom sin omedelbara tillgänglighet och driftsäkerhet: »det behövs ingen annan än läsarens egen energi för att den skall fungera --- Boken tillhör alltså ej det förgångna« (Litteraturutredningen, SOU 1974:5). År 1984 anas däremot en farligare medspelare »om trettio till fyrtio år«: en »terminalbok eller fickdator« bestående av en tunn bildskärm »med en anordning för mottagning och lagring av information«. Läsningen av böcker spåddes dock finnas kvar under överskådlig tid, åtminstone vad gällde skönlitteraturen (1982 års bokutredning, SOU 1984:30).

Så har farhågor och förhoppningar om bokens framtid böljat men som tur är har det ständigt funnits de som likt Kaj Bonnier och Gunnar Josephson (förläggare respektive bokhandlare i en reservation till Bokutredningens betänkande 1952) konstaterat, att »de privata förlagen alltid i sitt eget välförstådda intresse och för sin egen framtids skull måste komma att ge ut vad som för dagen kan synas svårförståeligt och svårsålt«. Och till vår stora glädje finns därtill de som likt Jolanta och Torgny Wadensjö ännu framhåller: »Kvalitetsböcker är inga färskvaror. Därför är vi måna om att hålla våra böcker tillgängliga«.

GUNNAR ÅSELIUS

MITT SAMARBETE MED Torgny som förläggare inleddes våren 2007, när han bjöd mig på kaffe på Lindquists konditori på Odengatan för att jag skulle skriva ett häfte för SNS pocketbibliotek om kalla kriget. Den enda förhållningsregeln var att texten skulle kunna fungera som vägledning för vetgiriga ungdomar i gymnasieåldern som ville få en överblick över ett visst ämne, och få dem att förstå vad varje medborgare behövde veta om saken. Dessutom fick texten inte överskrida 90 000 tecken. På ett så begränsat utrymme finns ju inte plats att göra mer än att tipsa om några titlar för vidareläsning. Jag höll samtidigt på att avsluta arbetet med en bok på ett annat förlag som kom ut samma år: *Krigen under kalla kriget*.

Därigenom blev uppgiften som Torgny givit mig en alldeles utmärkt övning som kunde utveckla mitt eget fortsatta skrivande. Boken kom att leva osedvanligt länge. Vid boksläppet hade han dessutom ordnat ett panelsamtal med celebra kommentatorer: tidigare ÖB Bengt Gustafsson, statsvetarprofessor Olof Petersson och Rysslandshistorikern Gudrun Persson. Gudrun och jag var inte överens om allt, som jag minns det, medan Bengt Gustafsson tyckte att en sådan här behändig översikt borde ha funnits tillgänglig på svenska redan tidigare.

I publiken satt även den socialdemokratiska nationalekonomen, tidigare statssekreteraren, landshövdingen och chefredaktören för Aftonbladet Carl-Johan Åberg. Åberg kände min mamma från skoltiden så vi kom i samspråk efteråt. Eftersom jag arbetar på Försvarshögskolan kom vi snabbt in på den pågående nedmonteringen av det svenska försvaret: »Man hade ju ändå hoppats att sedan Göran Pers-

son tillsammans med centern hade lagt ned det lilla som fanns kvar, skulle vi med en moderatledd regering ändå ha fått politiker som värnade om försvaret. Det handlar ju ändå om högern i Sverige!» Det ansvariga statsrådet i Fredrik Reinfeldts regering Mikael Odenberg tog faktiskt sitt ansvar ett par månader senare – och avgick!

Jag hade 2013 fått forskningspengar från Johnsonstiftelsen inom ett projekt lett av Svante Nordin och Lennart Berntson om »arvet efter 1968 och det svenska samhället«. Mitt eget bidrag till den antologi som planerades skulle handla om försvars- och utrikespolitiken. Men när jag fick inblick i materialet på UD:s arkiv blev uppsatsen i stället en bok om den svenska utrikesförvaltningens syn på Vietnamkriget mellan 1954 och 1975. Återigen hörde Torgny av sig och ville bjuda på fika med semla på Lindquists konditori. I slutet av 2017 kunde jag leverera ett första manus, och avslutade texten i mars 2019. Boken fick titeln *Vietnamkriget och de svenska diplomaterna*.

Under arbetets gång fick jag även träffa Torgnys fru Jolanta som var involverad i marknadsföringen, och hans son Andreas som blev bokens redaktör. Samarbetet förflöt mycket angenämt, och den sista illustrationen – en härlig bild av kronprinsessan Victoria från hennes statsbesök i Vietnam som hade ägt rum bara någon vecka tidigare – kom på plats bara några dagar före tryckningen. Lanseringen skedde i Sverigesalen på Försvarshögskolan den 17 juni samma år. Boken rönne viss uppmärksamhet under hösten. Jag fick hålla föredrag på ABF-huset för en skara grånade veteraner från kommittén Sverige och Vietnam, och bestods med uppskattande recensioner i tidskrifterna *Axess* och *Respons*.

Boken nominerades även i mitten av november som en av fem böcker till Stora fackbokspriset. Tråkigt nog insjuknade jag några dagar senare och behövde brådskande opereras. Dagen före operationen ringde juryn som leddes av Peter Luthersson från sjukhuset för att meddela att jag hade tilldelats priset. Jag fick också veta att det bara var jag och Torgny som kände till det – och att jag före utdelningen inte fick säga något till någon. Mycket belåten sövdes jag ner på Nya Karolinska kvällen den 29 november 2019 för operation – men vaknade tyvärr upp först två månader senare på intensivvården! Komplikationer hade nämligen tillstött under operationen, och det dröjde åtminstone

till slutet av december innan läkarna visste hur det hela skulle sluta. Därför kunde jag inte besvara de allt desperatare mejlen från Fackboksprisets arrangörer, när de bad mig bekräfta att jag verkligen tänkte infinna mig till ceremonin där vinnaren skulle tillkännages den 5 december 2019. Torgny har efteråt levande beskrivit den märkliga känslan av tomhet och förlägenhet som infann sig bland närvarande när en fin utmärkelse ska delas ut – och den som har belönas inte ens tycker det är värt att dyka upp! Som man kan förvänta sig av en rådig förläggare, steg dock Torgny upp och tog emot priset i mitt ställe. Även om jag alltså inte själv var närvarande vid tillfället så kan jag i efterhand intyga att han på fotot ser ut som en förläggare bör – glad och stolt!